



JÄMLIKHETSUTREDNINGEN

Ojämlighetens ansikten

Reportage från Sverige

Författare: Johanna Karlsson



Landsorganisationen i Sverige

Ojämligheten i Sverige har vuxit under lång tid. Samma mönster återfinns i de flesta jämförbara länder. De växande klyftorna har stora konsekvenser; för demokratin, för sammanhållningen i samhället och för den enskilda människans makt och möjligheter.

Det är bakgrunden till att LO-kongressen 2016 beslutade att tillsätta jämlikhetsutredningen. Syftet är att beskriva ojämlikhetens framväxt och konsekvenser, förstå vad det är som driver den och att ta fram förslag på hur jämlikheten kan öka. Utredningen har resulterat i en slutrapport till hösten 2019 samt ett antal underlagsrapporter, varav denna är en.

Min förhoppning är att denna rapport tillsammans med jämlikhetsutredningens övriga material ska bidra till en debatt om jämlikhetens betydelse och hur vi når ett Sverige med avsevärt mindre klyftor än i dag, där alla människor får komma till sin fulla rätt.

Therese Guovelin

LOs förste vice ordförande

Underlagsrapport till LOs jämlikhetsutredning.

Rapporten är skriven av journalisten Johanna Karlsson.

Författaren ansvarar själv för rapportens innehåll och slutsatser.

© Landsorganisationen i Sverige 2020

Omslagsillustration: Emma Virke

Grafisk form: LO

Tryck och produktion: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2020

ISBN 978-91-566-3348-5

LO 20.08 1000

Innehåll

1. Inledning	5
2. Laura, 26, Nyköping Flygvärdinna	13
3. Sven, 52, Sveg Timvikarie i hemtjänsten	23
4. Adam, 37, Malmö Taxichaufför	30
5. Nisse, 66, Halmstad Pensionerad mentalskötare	38
6. Edvin, 42, Trollhättan Lagerarbetare	46
7. Nadja, 21, Piteå Säljare på en stormarknad	52
8. Nafisa, 27, skyddat boende i Mellansverige Städerska	58
9. Taskin, 45, Trelleborg Hotellstädare	63
10. Monica, 36, Haninge Sjukskriven	69
11. Anis, 30, Kalmar Köksbiträde	76

1. Inledning

JAG ÅKER TÅG hem.

En 64-årig kvinna ursäktar sig om och om igen. Vet jag vart vi ska, har hon gått på rätt, stannar tåget verkligen i Eskilstuna?

Hon dubbelkollar allt. Hon vill vara säker. Hon säger att det här är andra gången i livet hon åker tåg. Dels har hon inte haft något ärende särskilt långt bort från Eskilstuna och dels har hon varit sjuk, vårdats för utbrändhet och depressioner, under långa perioder och inte velat resa ensam.

När farhågan att det kan vara fel tåg har lagt sig kommer nästa. Hur brukar det vara vid stationen vid den här tiden? Vi ska vara framme vid 22, det är mörkt i Eskilstuna och lite väntetid innan rätt lokalbuss kommer.

Hon har blivit rånad en kväll som den här, säger hon. Jag sitter på tåget med barnvagn och föreslår att om jag följer henne kanske det är osannolikt att någon attackerar oss, för ingen vill råna ett sällskap med bebis. Så vi går tillsammans till Bellmansplan, ett höghusområde som tillhör stadsdelen Fröslunda i Eskilstuna. Hon visar var rånet skedde och hur det gick till. Jag märker två rädslor och en sorts misstänksamhet. Hon är dels rädd att jag ska ifrågasätta henne och relativisera rånet, dels är hon rädd att jag inte ska följa henne hela vägen hem som jag lovat.

Det finns en typ av personer hon är mer arg på än rånarna. Det är handläggarna hos polisen som lade ner anmälan, det är SJ-vårdar som inte tar sig tid att förklara vilket som verkligen är rätt tåg och det är medmänniskor i Eskilstuna som hon inte vet om de kommer visa sympati eller inte. Det påminner om ett uttryck Nafisa, som jag intervjuar i den här rapporten, nämner: "de andra kvinnorna". För Nafisa är de andra kvinnorna de som har positioner som jurister och socionomer och företagsledare och som har stort inflytande över hur hennes liv blir. Det är högutbildade kvinnor som avgjort hennes misshandelsfall, vårdnadstvist och boendeplatsen från kvinnojouren. De har gett henne jobbet i ett framgångsrikt städföretag där många av kvinnorna från det skyddade boendet fått jobb.

Hon pratar alltid om dem med en underliggande misstänksamhet.

För kvinnan från Bellmansplan är "de andra" läkarna som har hand om hennes behandling och även en lungskada som hennes son har, det är handläggarna på Försäkringskassan som avgör hennes sjukskrivning och människor hos polis och kommun som jobbar med trygghetsfrågor.

Vi börjar bygga upp en förtrolig stämning fram till jag berättar om vad jag skriver om. Jag gör en rapport om ojämlikhet i Sverige i bred bemärkelse, säger jag. Den bygger på intervjuer. Jag skulle vilja ha med hur du kände när du åkte tåget, sitta ner och prata om vilka du tycker har makt och inte i Sverige. Det är för LO. Så det är facket? svarar hon förvånad. Hon säger att hon vill skicka mig ett klipp som förklarar varför hon inte pratar med fackförbund. Sedan vill hon plötsligt gå sista biten hem själv. Rånarna är glömda. Hon säger irriterat hejdå. Jag har visat mig vara "de andra".

När jag kommer hem öppnar jag klippet i Messenger. Det är ett klipp från Trisslottskrapandet i TV4. Kvinnans son är en av de yngsta lottskrapare tv-programmet har haft. Hon berättar att familjen började med trisslotterna i frustration över att inte få till en tvist efter vad de tyckte var en orättvis förlust av sonens jobb. Han är lastbilschaufför, men på grund av sin lungskada har han svårt att behålla jobb hos åkerier.

När han vann de tre tv-skärmarna och fick komma till sändning hade de länge utan framgång försökt få facket att hjälpa till med hur hans arbetsplats slutat ge honom körningar när skadan förvärrats och till slut sagt upp honom. Att det inte gick att få till någon konflikt med åkeriet har gjort att hon placerat fackförbund i kategorin "de andra". Istället började hon köpa lotter till sin son.

Jag kan se på TV4-klippet att sonen andas tungt medan han skrapar. Han vinner 250 000 kronor.

Han behöver aldrig kontakta sitt fackförbund igen.

Jag träffar Majgull Axelsson mitt i Stockholm. Det är snart 30 år sedan hon började skriva rapportserien *Orättvisans ansikten* för LO. Hennes starkaste minne är intervjupersonernas bild av sig själva. Hon frågar mig en sak om de jag träffat under intervjuerna: Skäms de? Skammen är det hon minns mest. Det dåliga självförtroendet, som ofta inte hade någon grund, men som påverkade livsval och ibland ärvdes vidare. Jag

tänker att när hon porträtterade låginkomsttagare i nittioalssverige var det mer självklart vilka den gruppen skulle jämföra sig själva med och i så fall skämmas inför. Arbetare som lyckats och inte förlorat jobbet, medan de själva blivit sjukskrivna eller uppsagda. Och en medelklass som inte berörts av de nedskärningar de själva såg i vardagen.

Den splittrade skara låginkomsttagare jag sökt upp har inte den typen av samling människor ett snäpp upp som det är självklart att spegla sig i. Flygvärdinnan Laura i Nyköping jämför sig med flygpersonal som inte arbetar för lågprisbolag, men kan samtidigt inte klandra deras bättre villkor när rekryteringsprocessen till de jobben ser så annorlunda ut. Hon jämför sig också med svenskt anställd servicepersonal som hon tycker har absurda löner – ”19 000 kronor till en servitris” – jämfört med hennes egen lön, men då den betalas ut i euro och skattas för i två länder är skillnaden svår att få fram rakt av.

Snarare än skam skulle jag sammanfatta de intervjuade låginkomsttagarnas möjligen gemensamma känsla som misstänksamhet. Jag tror att skam kräver en mer enhetlig norm att jämföra sig mot.

Laura löser sin ekonomi genom att leva nära sina kollegor. De delar bostad och mat och hjälper varandra att hitta spray mot ögon som blivit torra av flygplansluft, nya högklackade skor som snabbt slits ner och plåster till fötterna efter att ha gått i dem. De behöver hela tiden småsaker till sina uniformer som de själva bekostar. Strumpbyxor i väldigt specifika nyanser går sönder och reflexvästar till rampen försvinner. Men hon och kollegorna har byggt upp ett sådant system att pengarna känns helt okej. Den som är den bästa fixaren klarar sig bäst. Det är mest när vardagen slår fel, när ett flyg landar sent och hon måste ta taxi från flygplatsen eller när hyresvärden vill ändra i villkoren för arbetarbostäderna, som det märks att det är tight. Tillsammans löser de situationer, som att de alla har två eller tre bankkonton i skilda länder. Alla måste ha ett irländskt, alla har ett i sitt hemland och alla har ett i Sverige. De får betalt i euro mitt i månaden men tar ut det som svenska kontanter och sätter in på svenska banker för att kunna leva normalt i Nyköping. Men Laura har också flygvärdinnekollegor som stulit från passagerare, sålt vidare tax free-cigarett till småstadslivs för lite extra pengar och till och med ljugit om en cancerdiagnos för att piloterna ska tycka synd om dem och låna ut pengar.

Den ensamstående pappan Edvin i Trollhättan jämför sig hela tiden med familjer med två arbetande vuxna. När han pratar om klyftor i samhället refererar han till föräldrars samlade inkomster och han säger att han känner sig hemma och trygg i sitt bostadsområde därför att både ensamstående mammor och familjer där bara en förälder jobbar är vanliga där. Det gör hans situation normal. Edvin bor mitt i ett bostadsområde i Trollhättan där flera traumatiska våldsbrott skett, men påverkas mest av dem genom att de stör vardagen han försöker få ihop som ensamstående förälder. Han åker bort de helger dottern störs för mycket av grannskapets lek med smällare och kommer ibland inte i tid till jobbet för att någon skurit upp däcken på bilen. Flera gånger hamnar han i bakgrunden av stora nyhetshändelser, som när han bär ut sin dotter efter mordet i svärdattacken mot hennes skola 2015.

Edvin upptas ständigt av plikten att försörja sin dotter. Den uppgiften är så dominerande att den återkommer i de deckare han skriver som hobbyförfattare: Den bortadopterade mördarens drivkraft är att hämnas de föräldrar som inte hade råd med honom som barn, utan bara behöll tvillingbrodern. Det är ett svek barnet aldrig kan förlåta. Inte ens när fyrtio år gått.

* * *

LOs rättviseutredning i början av 90-talet ringade in svensk fattigdom med ett par frågor. Samma frågor är betydligt svårare att få samstämmiga svar på i dag. Den andra rapporten av Majgull Axelssons intervju-samling Orättvisans ansikten kom ut 1993 och inleds med att Axelsson listar de frågor som ska blottlägga livet, privatekonomin och förhållandet till arbete. En av frågorna är: Känner du någon som skulle kunna gå i borgen för dig om du behövde låna 50 000 kronor på banken? Jag kortar frågan till ”kan du låna 50 000” och tar med den till två män jag räknar som fattiga svenskar: Adam, en stressad småbarnspappa som försörjer sig på att fakturera ett kriminellt belastat taxiföretag i Malmö – för vilket han sitter många timmar per dag i bilen som chaufför – och Nisse, en ogift pensionär i Halmstad, som mitt i december kryssar runt i mjukisbyxor och t-shirt mellan stans äldsta och billigaste konditorier för att kunna spara extra mycket till en potentiell tandläkarräkning. Han gör det för en tandlossning som inte ens har inträffat ännu – men som han misstänker kommer stå honom dyrt.

Adam och Nisse har på pappret lika mycket pengar att röra sig med varje månad efter skatt. De har också jämförbar utbildningsbakgrund, om än från olika länder. Ingen av dem skulle få ett banklån på sina egna inkomster. En är egenföretagare med låga inkomster och en har bara pensionen i ett singelhushåll. Båda är nitiskt rädda för Kronofogden men har en betalningsanmärkning var. De kom till från småsummor, en radio- och tv-avgift och en p-bot. Båda ser lika märkbart obekväma ut när de tvingas prata om anmärkningen och de vet exakt tidpunkten för när den kommer gå bort ur Kronofogdens register.

Nisse får ut 12 000 kronor i pension och lyckas spara en hel del varje månad. Adam har egentligen samma summa att röra sig med men han handlar alltid upp alla pengar han får ut, även de som borde gå till skattebetalningar i den enskilda firma han kör taxi i, och är konstant nojig för vilka krav som ska stå i nästa kuvert från Skatteverket. Hans frus inkomster från en kommunal halvtidstjänst och barnbidragen har han aldrig rört till sig själv. Han har inte ens frågat henne hur mycket pengar det är. Deras bostadsrätt är modern, ompysslad och välinredd, med nya snittblommor varje vecka och många matchande uppsättningar kläder till barnen.

Adam svarar ja innan jag avslutat frågan om pengalånet. Frågan är nästan oförskämd, alla han känner i Sverige och i Irak skulle föra över 50 000 kronor direkt och han skulle göra samma sak tillbaka utan en enda motfråga, menar han. Ändå kommer min kontakt med honom att handla väldigt mycket om att se honom försöka få in olika lån, från märkliga privatpersoner i Malmö och Köpenhamn, för att klara av oförutsedda händelser i vardagen. Det skulle kosta för mycket stolthet att fråga de vänner som han menar står beredda med kontanter.

Nisse börjar med en lång moralisk utläggning om att inte sätta sig i skuld. Han bor i hyresrätt och är oroad av tanken på att vara skyldig en bank något. Han kan rabbla upp vilka som äger vilka hus i Halmstad, ofta även vilka som byggde dem när han var liten grabb i stan och hur de sedan köptes upp, och hur farligt de boende skuldsatt sig. När han slänger ut frågan till sitt kompisgäng på stammiscaféet om någon skulle kunna låna honom 50 000 tror de att han blivit galen. Jag ser aldrig någon i gänget av äldre herrar, som ses i stort sett varje dag, ta emot ens en kopp kaffe från någon annan utan att samtidigt nämna att lånet på en tia kommer återgäldas.

I Haninge träffar jag sjukskrivna Monica. Hon är hälften så gammal som Nisse och har inget emot att låna och låna ut pengar, men hellre av okända i facebookgrupper som stöttar varandra genom mobilappen Swish än av personer hon har en nära relation till.

Hon håller tät internetkontakt med en sorts sjukskrivna hustlers som matchar olika hjälpinsatser och bidrag mot varandra, jobbar svart för kompisar när Försäkringskassan avslår en förlängning av sjukskrivning och som också inom grupperna av bekanta styr vart nästa våg av swishsummer ska riktas.

Att bygga den typen av egna trygghetssystem har hon gemensamt med Edvin i Trollhättan. När Edvin får skulder har han inget system som fungerar längre. Han blir istället väldigt aktiv på flera sociala medier där han skriver känslösamt om sitt liv och ber okända att swisha honom småsummer. I sista sekunden löser han bensin till pendlingen och frukost till dottern.

För både Monica och Edvin är det här sättet att lösa nödsituationer något som de introducerats för de senaste åren. Det kan ställas i kontrast till Adam i Malmö som ser det som självklart att närstående kan erbjuda lån. När jag ber honom kategorisera vilka han ser som fattiga och rika i Sverige nämner han också direkt en persons släkt – ”på en del som säger att han är fattig ser du på honom att han äger tre hus i hemlandet”.

Av de intervjuade med svenskfödda familjer får samtliga antingen ingen ekonomisk hjälp av sina familjer eller, om de får det, så ser de hjälpen som ett lån, något de gör en mycket stor sak av och ofta har dåligt samvete över.

I Sveg beskriver 52-åriga Sven hur yrken som tidigare gick att bygga en hållbar karriär i nu bara fungerar ett tag. Han har hoppat runt i de flesta av Härjedalens signaturbranscher, men i medelåldern landat som hemtjänstmedarbetare.

När jag går runt med honom i Sveg har han en relation till varenda byggnad. I de flesta har det legat firmor som levt ett tag och sedan lagts ner. De naturnära jobben är också mer konkurrensutsatta. ”Pappa började som mossuppköpare och jag jobbade ett tag hos honom. Vi torkade och paketerade mossan, fler svenskar var ute och plockade då än i dag

men på 90-talet började det komma polacker som plockade under säsong. Till och med läkare kom. De hade bättre betalt här med mossan än på läkarjobbet. Då fick man se skillnaderna i Europa.”

Butikssäljaren Nadja i Piteå jämför med hur hennes två föräldrar haft välbetalda industri- och handelsjobb, medan två jobb i handeln i dag inte räcker för en familj för att det är svårt att komma upp i heltid.

När hon tänker på sin egen barndom minns hon mindre av det pusslande som i dag är centralt i hennes egen familj: ”Mina föräldrar – de hade redan köpt huset och knappt tagit lån på det när de var trettio. När min mamma var i min ålder hade hon barn och ett till på väg och det funkade ju. Mina kompisar hade mammor som var hemmafruar och det var inga problem då. Medan nu måste ju båda jobba för att ens kunna ha en hyresrätt.”

Som jämförelse gör timmarna inom handelsanställningarna att hon och killen inte vågar skaffa hund av oro för eventuella veterinärkostnader.

Få av de intervjuade ser det som självklart att en universitetsutbildning skulle ha löst deras ansträngda ekonomi. Monica såg sig som mer utnyttjad när hon arbetade med det hon läst till, tandsköterska. Edvin har läst nästan en hel lärarutbildning, men struntade i att slutföra den när han räknade på lönen jämfört med att fortsätta vara väktare och jobba på lager.

Taskin i Trelleborg beskriver hur de ”arbetsamma” får de lättare i Sverige än de ”strävande”. Med det menar han att den som riktar in sig på restaurangbranschen får det lättare än de som fortsätter att drömma om utbildning: ”Nästan alla jag träffar från mitt land får med restaurangvärlden att göra på något sätt. Arbetskraften tas ofta från oss som studerat något, som en master, och först behövt försörja oss under den tiden, sedan behövt hitta sätt att förlänga våra visum. Jag var strävande när jag yngre. Nu är jag arbetsam istället. De största ägarna kom till Sverige för länge sedan när bangladeshier fick asyl och allt var enkelt, så de har inte den här studiebakgrunden. Det är en speciell stämning i köken när personalen vet att hemma, där är den här ägaren ingen, han har ingenting, medan jag själv kanske kommer från en ganska fin familj. Men här i restaurangen är det tvärtom.”

Städerskan och småbarnsmamman Nafisa pratar om fattigdom som att behöva säga ”ja tack” till allt. Även exmannens presenter, trots att

hon har skyddat boende mot honom och hans släkts inflytande. ”Jag har aldrig vetat att jag var fattig innan skilsmässan. Nu tänker jag på mig själv som fattig.”

Hon har byggt nya gemenskaper med de kvinnor hon slumpmässigt parats ihop med på boenden, men hon håller personer som inte levt ett liknande liv på avstånd.

* * *

Gemensamt för de här tio personerna är att de pekar ut begränsade grupper av människor när de ska beskriva vilka som har det bättre, lättare och mer makt och pengar i Sverige. De lever inte så åtskilda att de aldrig träffar personer med annorlunda och tryggare liv, men de lever bland så många sorters öden att klyftorna blir många istället för få och därmed svårare att urskilja. Den ensamstående pappan ser bara familjer som hållit ihop och butikssäljaren som inte får heltid ser bara yrkesverksamma som inte behöver räkna timmar.

I några fall politiseras skillnaderna, i några fall inte. De sjukskrivna kvinnorna som jagar swishbedragare och försöker hjälpa varandra genom cirkulerande mikrolån läser av facebookprofiler för att se vem man kan lita på. Kvinnan på tåget scannade av vem hon skulle kunna be om hjälp att hamna på rätt station.

Man litar inte på att det löser sig om man missar att gå av i Eskilstuna och råkar hamna i Kolbäck.

2. Laura, 26, Nyköping

Flygvärdinna

HYRESVÄRDEN VILL MÖBLERA om bland sina hyresgäster.

– Han kommer alltid med någon ny idé om vem som ska bo var. Innan, när vi var en grupp som bodde tillsammans, spelade det inte så stor roll. Vi gick med på att byta boende hit och dit. Men nu önskar jag att min eller min pojkväns lön räckte till en vanlig lägenhet.

Mannen Laura hyr av har flera radhus och en större lägenhet i området Brandkärr, nära E4:an. Alla bostäderna fungerar som hem till arbetare, de flesta på säsongskontrakt eller andra typer av tidsbegränsade jobb. På Skavsta flygplats kände de andra väl till hans namn när Laura började jobbet. Det är via honom som nya flygvärdinnor hittar sina första hem och där grunden till att jobbet alls ska fungera – en bra relation till kollegorna – läggs.

Nu försöker Laura och hennes kille övertala resten av gruppen att säga nej till flytten. Eller kanske gemensamt prata med några nyrekryterade och få dem att acceptera hyresvärdens senaste lediga adress, så att de själva kan bo kvar – men ändå har hållit sig väl med bostadsmannen.

– Alla försöker lösa varandras pussel, säger Laura.

Men kan det längre fram ge henne problem om hon får de nyanlända värdinnorna att ta den här adressen och de senare inser att hon bara försökt spela bort ett sämre alternativ för sin egen grupp?

* * *

Laura går oftast runt i ett mjukisset hemma, om det är en arbetsdag som börjar senare. Eller om hon är på stand-by. Stand-by är ett obetalt vänteläge där hon ska kunna dyka upp i uniform inom en timme. På ansiktet har hon olika fuktgivande masker. Kabinluften förvandlar annars huden till ökensand.

Laura jobbade på Domino's förut, en kedja för amerikansk pizza, och är van att svettas i jobbuniform. Men flygvärdskapet gör något annat. Här torkar du ut inifrån. Till och med dina ögon behöver plötsligt återfuktas. Din partner klagar på att dina händer blivit så sträva.

Mjukissetet betyder alltså redo för jobb. Men på riktiga ”days off”, de två eller tre dagarna mellan flygningar, då klär hon upp sig.

Dagarna utan uniform är de hon känner att hon kan visa vem hon är.

Hon visar mig stan i Nyköping. Framförallt en kombinerad pub och cafélokal som är kompisgängets vardagsrum.

De kollegor som har samma lediga dagar blir dem hon umgås med, oavsett om hon egentligen har mer gemensamt med någon på ett annat schema. Det blir enklast så. I varje sjuk av lediga dagar handlar de tillsammans. Ofta saknar hon någon detalj till uniformen, till exempel om för många nylonstrumpor gått sönder, eller så behövs Apoteket för att någon ny del av kroppen torkat ut. De flesta gånger är det ögonen som har börjat svida av flygplansluften, men hon köper också mycket handkräm, plåster för att gå länge i högklackat, Carmex till läpparna och tigerbalsam till nacken och ryggen.

Och så handlar alla kollegorna tillsammans på stormarknader för att göra matlådor. Eller för att ha frysen full av fryspizza för alla tider mellan jobbpassen när ingen orkar anstränga sig.

I Nyköping noterar lokalbefolkningen inte Ryanairkollegorna särskilt mycket. Runt en del större lågprisflygplatser är samma grupper välkända. Lokala restauranger och framförallt barer försöker komma med erbjudanden för att få dit de stora kunderna som gäster och se till att de har råd att äta ute. I Sverige är kretsarna mycket mindre.

– Passagerarna tror oftast att vi inte bor i Sverige. Det verkar som att svenskar fått för sig att det är från Östeuropa Ryanair tar personal, för vi får alltid höra att de tror att vi är därifrån. Vi är inte så uppmärksammade i Sverige. På andra flygbaser kallar de oss ”the blue people”, efter uniformerna, och har en massa åsikter om hur vi betar oss.

Alla flygvärdinnor för Ryanair är utplacerade. De kommer ofta helt utan lokalkunskap till Skavsta. Laura vet att det fungerar likadant på andra flygplatser: Personer som känner till personalens situation dyker upp och erbjuder tjänster.

Personalomsättningen är ofta så stor att inflyttningen i sig blir en inkomstkälla för lokalsamhällena.

– Han vi hyr av föreslog först lägenheten i Brandkärr till oss för att det ligger närmre flygplatsen, men där var svårt att pendla ifrån när vi börjar tidigt. Efter ett tag förstod jag att han visste det, men han försö-

ker alltid samma argument med ny flygplatspersonal ändå. Brandkårssboendet har varit svårast att hyra ut för honom.

Gruppen av arbetskompisar som Laura från början bodde med har delat på sig när flygvärdinnor slutat och tillkommit, blivit ihop med varandra eller gjort slut, men de har alltid hjälpt varandra med de ganska krångliga färdvägarna till jobbet, där du ibland kan behöva ta dyr taxi hem om du landar sent. Och så med boenden. Hon har aldrig haft samma tur på Blocket eller någon annan vanlig uthyrningsväg som inte vänder sig direkt till flygplatsarbetare.

– På några sätt är jobbet lite som att gå i skolan fortfarande. Vi är alltid beroende av varandra för att fixa det praktiska. Vi försöker fylla i alla papper tillsammans. Bara hur vi får lönen är ganska krångligt. Vi jobbar för Ryanair, men är anställda av bolag som heter Crewlink eller Workforce. De betalar den tionde varje månad i euro till en irländsk bank. Vi går till bankomaten här och tar ut i svensk valuta och använder insättningsautomaten bredvid för att få in dem på vårt svenska konto.

I gruppen är Laura kollegornas länk till att förstå irländsk byråkrati, eftersom hon bott på Irland tidigare. Den av dem med störst Sverige-koppling är länken till att förklara det svenska Skatteverket.

Alla Skavstaflugvärdinnor måste skatta i båda länderna. De brukar sätta sig tillsammans med all post och försöka pussla ihop allt pappersarbete.

– Men så var det hos min familj i Dublin också. Alla jobbar och sen skickar vi småsummor till varandra. Gemensamt går det ihop för alla, även om ingen har en hög lön i sig.

* * *

Jag kommer i kontakt med Laura på ett träningsläger för flygvärdinnor på tyska landsbygden. Träningen på sex veckor är till ett självkostnadspris på motsvarande 30 000 kronor, inklusive boende, men kan betalas av genom framtida avdrag på lönen. Den lilla tyska orten Lautzenhausen dubblar sin befolkning under veckorna kursen hålls. Hundratals ungdomar uppklädda i dräkt och finskor får när kursen börjar veta var de kommer behövas: London Stansted, Bryssel Charleroi, Warszawa Modlin, Milano Bergamo, Oslo Rygge. Vid kursslutet tar de första plan till sin placering och knappt någon har hunnit ordna bostad när de landar.

Under mitt besök i Lautzenhausen lärde jag förutom Laura känna

Ralf, en taxientreprenör med företaget Hahn Airport Taxi. Han fullkomligt hatade flygvärdinneleverna. De var hans nya kundbas när han inte hade turen att fånga turister som inte förstått hur långt det egentligen är till närmsta storstad Frankfurt och att en taxiresa dit kostar dem motsvarande 2 000 kronor.

Ralf hatade att stå utanför Lautzenhausens postkontor och vänta på småskaliga kunder med enbart lite kontanter hemifrån, via Western Union. Han tyckte att deras utseende skar sig mot åkrarna. Matchande läppstift och nagellack – tre nyanser är tillåtna enligt manualen de följer. Kompakt hår draget över donutformade skumgummiringar – instoppade för att skapa en tydlig cirkel i varje hårknut.

– Ser du, helt överdrivet uppklädda! Gud. Vi är inte i Milano!

Istället gillade han hur det lokala bandet *US Air Forces In Europe Concert Band* höll minnesstunder över de som tidigare bott i Lautzenhausen: 13 000 amerikanska soldater, plus medföljande hustrur och barn.

Den amerikanska flygbasen lade ner 1994 och lämnade beigefärgade ruckel efter sig. Det är där Ryanair i dag håller sina flygvärdinnekurser. I vad som brukade vara byns bordell ligger puben Lucky Luke, med träbåsen intakta. Här hålls festerna när flygvärdinnorna studerat klart.

– Då välkomnade vi soldat efter soldat genom att erbjuda dem barer med tjejer från hela världen. Nu är hororna själva våra kunder.

Ralf log åt poängen, men surnade snart till igen.

– Förstår du, jag kör rumänska och portugisiska småtjejer hit och dit. Tio minuter till Lidl, tio minuter till boendet och så till Western Union på andra sidan åkern.

I Lautzenhausen har de flesta, kanske alla, lånat pengar av närstående. Pengarna har gått till anmälningsavgift, kurs, boende och deposition, men också till de tillbehör yrket kräver: ny klocka, nya skor, nagellack och strumpbyxor. Nya lån behöver fixas hemifrån.

– När kursledarna till slut bad om pengar till en examensfest lade ingen en enda krona i burken. Det räckte nu, minns Laura.

Ingen av dem som placerats i Skavsta från lägret är nöjd. Majoriteten får kändare flygplatser. Sverige har ett rykte om sig att vara jättedyrt, jättekrańgligt och jättesvårt att komma in i. Flygningarna har extra regler som att alla betalningar ska ske med kort, inte kontanter. Landet är svårnavigerat vad det gäller bostäder, regelverk och språk. Svenska

resenärer har inte heller det bästa ryktet. De handlar mycket ombord men är ganska kräsna, frågar mycket som personalen har svårt att svara på, har en kylig inställning till Ryanair och är vana vid en annan typ av bemötande än personalen har mandat att ge dem.

Flygplatserna Ryanair har i Sverige har fått fler destinationer, vilket gynnar personalen, men det är fortfarande mest korta flygningar fram och tillbaks till London och Warszawa. Resmålen spelar stor roll för månadslönen. De månader Laura schemaläggs med resor till Kanarieöarna och Marocko är betydligt mer gynnsamma än de utan. Dels får personalen sälja tax free-produkter på flygningar utanför Schengen, vilket påverkar genom att lönen blir lite högre när ombordförsäljningen stiger. Dels är flygtimmarna fler, vilka är vad Lauras lön främst baseras på. Hon startar med en grundlön och får sedan betalt per timme i luften. En dag med fyra korta flygningar men långa på- och avstigningar och städningar av planet i två länder blir alltså mindre lönsam än en dag med två längre flygningar, fram och tillbaks till bara ett resmål.

Skavsta är därför en placering som en flygvärdinna gärna byter bort. Själv vill Laura placeras i Dublin, vilket egentligen vore lättfixat med tanke på att det är flygbolagets näst största bas, men inom Ryanairs nätverk av flygplatser går det inte att själv välja vilken stad du ska arbeta från. Det finns ett system där du önskar vart du vill bli förflyttad och sedan väntar på din tur i en databas som tar hänsyn till dina prestationer inom ombordförsäljning och om du sjukanmält dig eller kommit försent.

Förflyttningarna är ett mycket större samtalsämne för Laura än lönen och andra arbetsvillkor. När delar av Ryanairs anställda och bemanningsanställda under 2017 börjar söka sig till fackföreningar är många fortfarande oense om ifall det är obetald arbetstid de borde bråka om, snarare än köer och väntetider till önskade flygplatser. Många längtar mer efter sina familjer och hemländer än efter fulla löner.

Pengarna varierar med vilket kontrakt du har med vilket bemanningsföretag, vilken uppgörelse du har om avbetalning för träningskursen och hur månadens schema har sett ut. Laura får ofta ut ungefär 14 000 svenska kronor. Då har hon blivit klar med de avbetalningsmånader där kostnaden för träningskursen drogs av. Nu slår hon och hennes kille ihop sina plånböcker och får relativt lätt ihop vad de behöver. Hennes fokus ligger istället på att livet rent praktiskt – mer så än ekonomiskt – ska gå

ihop: Boendet. Resan till och från jobbet. Att alla delar till uniformen finns på morgonen. Och att de dubbla skattedeklarationerna går att förstå.

Den som argumenterar med henne om att annan arbetstid än timmarna i luften borde vara betald eller att avdragen för träning och uniform är för höga, avbryts med att hon mer akut än så hade behövt en bra pendlarbuss till jobbet, bättre möjligheter för anhöriga att få flyga rabatterat för att hälsa på och framförallt större möjlighet att byta flygplats. Efter två år på Skavsta har Laura fortfarande inte fått någon förflyttning.

Skavstas passagerare är svåra. Bland flygvärdinnorna själva är ingen från Sverige, men en del av piloterna är det. Resenärerna är inte så socialt enkla, säger hon och försöker hitta mer förlåtande ord.

– Jag tror att svenskar tror att de är artiga, men de är svåra att bemöta när vi har regler att följa. De frågar mycket som vi inte kan svara på. De vill ofta veta varför en viss bestämmelse ombord finns, om den verkligen är rättvis och andra djupa frågor som tar för lång tid att diskutera.

Planen är tigha och alla kan inte ta med sig handbagage. Det är ett svårt faktum att förklara för irriterade resenärer.

– De har väldigt svårt för när de måste lämna ifrån sig väskan till bagageutrymmet därför att alla väskor helt enkelt inte får plats i kabinen. De frågar väldigt mycket om vilka alternativ som finns på maten när vi har ganska få rätter packade. Vi flyger bara iväg med en uppsättning på morgonen och den fylls inte på under dagen. Det är svårt för dem att ta in att vi inte lägger tid på sådana bekvämligheter, eftersom det gör att vi kan flyga fler och snabbare turer. Jag tror de är väldigt vana vid att diskutera och väldigt vana vid komfort.

* * *

Laura misstas för att vara östeuropé hela tiden. Hon tror det är ett gammalt rykte Ryanair har, eller så hänger folk inte med i var i EU ungdomar har svårast att få jobb nuförtiden.

– Jag har framförallt jobbat med portugiser och ungrare.

I Skavsta kommer många som jobbar samtidigt som Laura från Central-europa. Men den absolut största gruppen i Ryanair generellt är italienare.

Laura och jag fikar i Nyköping med en annan Ryanairvärd. Han är på besök från basen där han är placerad, men kommer egentligen från Palermo.

– Det kan komma femhundra personer på uttagningarna. Vi flyttar från solen och våra familjer för sådana här jobb. Landets läge du vet.

Ungdomar, speciellt killar, från Sicilien och andra sydliga provinser går att hitta på de flesta flygningar. Och är det inte så har de andra nationaliteterna ombord haft så många italienska kollegor att de ofta ändå kan ta hand om passagerare därifrån på rätt språk.

– Ingen jobbar här utan att lära sig lite italienska, skrattar Lauras kompis.

Hennes italienska kollega berättar om en brittisk bas där flygvärdinnorna gått samman. Men inte för högre lön, utan för att slå tillbaka mot chefer.

På varje flygning finns en så kallad *base supervisor*. En flygvärd som uppgraderats och som nu håller koll på hur de andra flygvärdinnorna beter sig, ser ut, säljer och sköter jobbet. Allt kollas noggrant. En utseendekoll vid avfärd (*grooming check*) och en daglig säljkoll (*debriefing*) vid hemkomst. Därför är denna chef ofta fruktad. Många sätter värdinnorna på sin bas under hård press genom att peka ut för resten av teamet vilka fel de gör.

– Om själva kränkningarna gick att förbjuda tror jag fler på varje bas skulle vilja gå samman. Det är det som tar hårdast på folk. Jag har inte haft så mycket problem men jag har sett de som haft svårt att lära sig alla moment ombord bli väldigt hårt utskällda och utsatta.

Det har hänt att flygvärdinnorna hämnats. Varje baschef måste då och då göra egna flygningar för att hålla kvar sin kompetens som flygvärdinna och samtidigt få koll på de andras prestationer ombord. Lauras italienska kollega berättar om en baschef som var så hatad att flygvärdinnorna tipsade gränspolisen om att hon tog med för mycket tax free-cigarett från planet – något som de flesta egentligen också gjorde själva. En anmärkning från flygplatsens personal är en säkrare väg till avsked än att försöka gå via Ryanair.

* * *

Vi letar igenom Clas Ohlson i Nyköping efter gula reflexvästar.

Det är nästan alltid något praktiskt som behöver fixas. Flygvärdinnor ordnar sina egna uniformsdetaljer. Skor, nylonstrumpor och nagellack måste ha en specifik nyans. Allt slits fort ner när du flyger fyra turer per dag med strax under 200 passagerare på varje.

Reflexvästen får Laura från företaget, men nu har den kommit bort. Då måste hon köpa en för egna pengar och Clas Ohlson har tillräckligt bra kopior.

Laura går runt länge i en minigalleria i stan och jämför priser. Hon har en ledig dag och fikar efter västköpet med de kollegor som går på samma schema. En del av dem har väldigt hård ton mot Ryanair som arbetsgivare, men hon själv är försiktigare.

– Jag har börjat trivas på Skavsta. Vi är lojala mot varandra här. Det är en liten familjär bas med mycket trevligare stämning än vad vänner från min utbildning berättat om att de upplevt i andra europeiska städer.

Hennes inställning till Sverige har också förändrats sedan tidigare gånger vi pratat. Hon sneglar på svenskars liv i Nyköping.

– Jag känner en servitris nu som får ut 19 000 varje månad. För att servera! Om jag lär mig svenska hoppar jag av och börjar i närmsta restaurang.

Det är inte tillåtet att ha oanmälda extrajobb som flygvärdinna. Din vilottid behöver kunna kontrolleras om företaget ska följa internationella flygregler. Men det händer att Ryanairanställda tar servicejobb vid sidan av ändå.

Det är heller inte okänt inom företaget att en del värdar och värdinnor har trixat på andra sätt för att få in pengar. Vanligast är olika typer av återförsäljning av tax free-varor, som att förse mindre livsbutiker med cigarettlimpor.

I rätten i Bishop Stortford, som är den ort som ligger närmst London Stansteds flygplats, döms en 31-årig småbarnspappa för att via sitt jobb som flygvärd ha samlat in passagerares kvarglömda värdesaker i Ryanairplanen och sålt dem via sitt ebaykonto. Ägaren till en Nikonkamera anmäler honom efter att ha hittat kontot och sett flygvärdens långa lista av sålda objekt. I ett privat meddelande erkänner den portugisiska flygvärden direkt: "I have kids and this is why I did this". Jag har barn och det är därför jag gjorde det.

En annan flygvärd döms för att under ett helt år ha låtsats ha cancer och lurat en kapten att ge honom tusentals euro, under förevärdningen att de gick till behandling på en klinik.

* * *

Under åren som Laura tillbringar i Nyköping viker sig Ryanair diskret för vissa krav på arbetsmiljöförbättringar, även om de utåt säger sig inte förhandla med fackföreningar.

I själva verket anpassas en del villkor i det tysta. I flygbaserna som öppnar i Göteborg har all ombordpersonal kabinchefsutbildning. Det kallas för att du är en *number one* på Ryanairs interna lingo. Normalt har bara en fjärdedel av flygvärdinnorna på varje bas denna status. Det krävs en kabinchef och tre ordinarie värdinnor per flygning, vilka logiskt kallas *number two*, *number three* och *number four*. Att vara kabinchef innebär att du direktanställs av Ryanair med betydligt bättre villkor än de Laura och hennes kollegor har för bemanningsföretagen Crewlink eller Workforce. Sammantaget innebär detta att snittet för vad flygvärdinnor tjänar blir högre på Landvetter än i Skavsta. Förändringen görs efter att en massiv facklig kampanj i Danmark, med tydlig politisk uppbackning, har fått Ryanair att lämna Kastrup som bas. Företaget flyger fortfarande från Kastrup men har ingen personal stationerad där. I de baser som öppnar i regionen strax efteråt, som Landvetter, anpassas alltså lönevillkoren försiktigt för att undvika en ny skandal.

I Lauras bekantskapskrets råder olika åsikter om vilka protester som är bra och inte.

– En kille satte sig i uniform utanför huvudkontoret i Dublin och hungerstrejkade. Det gjordes olika videoklipp där han sa att han stannat mer än ett dygn. De flesta av oss snackade skit om honom, faktiskt. Varför skulle han vara drama queen när vi andra löser jobbet så bra vi kan?

Ett par kollegor från ett centraleuropeiskt land berättar om löst arrangerade protester från spanska och irländska kollegor som de sympatiserar med, även om de inte visar det utåt. Men de vill gärna få in andra frågor än de ekonomiska. De har börjat misstänka att systemet med förflyttningar till nya flygplatser inte är rättvist. Dessutom slår det fel när sjukdagar räknas som en dålig prestation. Och sällsiffrorna kan vara svåra att påverka för flygvärdarna själva, då de i hög grad hänger ihop med schemat. Flygningar med tax free-försäljning har betydligt högre ombordförsäljning än korta turer.

Sommaren 2018 anordnas de första strejkerna av flygvärdinnor, inte bara piloter, på Ryanair. Uppmärksamheten ser olika ut i olika länder. I Sydeuropa är strejkerna något av en symbol för globaliserade arbetsplatser i negativ bemärkelse, i Storbritannien mer en symbol för dålig smak. I Skandinavien uppmärksammas strejken knappt.

I ett av de första kraven vänder sig ombordpersonal placerade i Spa-

nien och Belgien mot att inte erkännas som fullt lokalanställda. Precis som Skavstavärdinnorna skattar de både i arbetslandet och på Irland och får med sina dubbla bankkonton svårt att få ett lån i något av länderna eller att helt och fullt omfattas av något nationellt trygghetssystem.

I tysthet slutar Ryanair att ta betalt för träningskurserna på den tyska landsbygden. I irländska protester under strejken är det ett av huvudkraven som de anonyma strejkledarna fört fram. Så länge kurserna kostar kommer det alltid vara lönsamt både att sparka dig (din ersättare betalar för sig) och att hota med att sparka dig (du själv är skuldsatt).

Inte många noterar att träningskurserna plötsligt blir gratis.

De nyanlända flygvärdinnorna på Skavsta kommer utan skulder, utöver vad som dras av för uniformen. Då har Laura redan fått sin förflyttning till en annan flygplats. Hon hann aldrig testa de svenska servitrislöner hon hört talas om.

3. Sven, 52, Sveg

Timvikarie i hemtjänsten

SVEG ÄR TÄCKT av skyltar och loggor. Ganska många är blekta eller övermålade. Men skåpbilar, inhysta lokaler och verkstadshus vittnar om att en mängd småföretag hållit till här, innan de lagts ner eller flyttat vidare. Byggnader som en gång hyst stora tryckerier tas över av bärelexportörer, som i sin tur får sällskap av call centers där några bås med skärmar sköter den uppsökande verksamheten åt huvudkontor i större städer så att deras försäkringar blir sålda. Majoriteten av människor du stöter på har bytt yrke många gånger.

Svens föräldrar var sjutton respektive arton år när de fick honom. Mamma var först undersköterska, sedan växeltelefonist. Femton år senare, under Svens första praktik på Televerket på el och tele-linjen på gymnasiet, var alla växeltelefonister uppsagda. Svens chefer pekade på en box.

– Den där ersätter tvåhundrafemtio stycken som din mamma.

Föräldrarna fick omskola sig många gånger. Svens mammas sista arbete blev på ett snickeri. Livet efter yrkeslivet blev kort. När mamman varit pensionär i knappt ett år dog hon i en massiv hjärnblödning.

– Pappa började som mossuppköpare och jag jobbade ett tag hos honom. Vi torkade och paketerade mossan. Fler svenskar var ute och plockade då än i dag, men på 90-talet började det komma polacker som plockade under säsongen. Till och med läkare kom. De hade bättre betalt här med mossan än på läkarjobbet. Då fick man se skillnaderna i Europa. De var så tacksamma att kunna tjäna pengar. De skickade whiskeyflaskor från Polen som tack för jobbet. Till slut fick vi säga att nej tack det blir så dyrt i tullen, skicka inte fler!

I dag är ännu fler grupper involverade i säsongsplockning i Härjedalen. Flera "Bär köpes"-skyltar är textade på ryska och sitter utanför övergivna byggnader. I dem sitter blandade gäng av kompisar i träningsoveraller och spelar kort i väntan på bra partier blåbär. Jag pratar med några av dem. De arbetar som banktjänstemän och idrottslärare i Ukraina men har tagit ledigt en sommar för att bären betalar bättre.

Svens familj slutade med mossuppköpning efter att en företagschef blivit alkoholist och svår att jobba med. Också hans eget arbetsliv blev mångfacetterat.

– Jag sökte hela tiden jobb. Jobbade på bilservice ett tag. Gick en svetskurs och gjorde fällbara sängar till båtrum. Tillverkade containers. Fixade badrum. Marmorläggning. Gick en torvtraktorutbildning. Røjde rovor. Var liftskötare med en ungdomsvän i Lofsdalen en säsong. Det var väldigt ekonomiskt. För vi hade husvagn däruppe och kopplade in elen gratis. Så vi levde helt på ingenting där. Ett annat sommarjobb var att paketera virke som gick ut till byggbranschen. Så var det Saabs verkstad som låg här ett tag, men där fick jag problem med ryggen. Sedan utbildade jag mig till nätverkstekniker.

– Men det roligaste jobb jag haft var i ett företag härifrån som under två år levererade badrum till hotellbyggen. Vi hade den bästa stämningen i en grupp med helt olika åldrar, män och kvinnor, eller ja kanske mest killar som svetsade men båda könen som klippte plåt. Allt gjordes klart här i Sveg och levererades färdigt.

– Där blev jag fackligt aktiv också, blev huvudskyddsombud ett tag och fick jättebra vänner. Jag hade växt upp med Metall och att man läste om gruvhistoria och såg all jävlar anamma innan facken blev tama. Tyvärr började vi bygga badrum till ett stort hotellbygge i Örebro där vd:n förskingrade pengar. Hela företaget gick omkull av förlusten. Vi anställda fick garantilön, men det var tråkigt att behöva sluta med det roliga jobbet.

* * *

Runt sjukhuset centralt i stan ligger Svens uppväxthus, nuvarande trea och lägenheten han hade innan med minuters avstånd från varandra. Sitt hem delar han med två barn. Hans särbo delar i sin tur en trea med sina två barn längre bort. Gatorna i området är breda och luften klar.

Från balkongen i det gula uppväxthuset en minut bort kunde han som liten höra Jerry Williams många spelningar i Sveg gratis, lite beroende på hur vinden låg. Jerry Williams återkom ofta till Sveg. Sven går omkring i en Jerry-t-shirt i dag också.

– Lill-Babs fick mycket mer utrymme i tidningarna när hon dog. Men de hade lika stor publik.

Vi går runt till varje arbetsplats på Svens långa cv. Det mesta på listan går att peka ut i gamla verkstäder eller kontor längs gatorna.

– Då har jag inte sagt något om svartjobben. Härinne lärde jag mig baka pizza till exempel. Slog man inte in den kunde man plocka ut pengarna från kassan, säger han när vi passerar en ombyggd pizzeria.

Trävillor blandas med mindre hyreshus i tegel och Gammelgården, som är utställningsplats för ditflyttade hembygdsgräddor. I samma kvarter ligger också Sykes, inhägnat av stängsel.

Sykes är Svegs största arbetsgivare efter kommunen och det kontor Sven tillbringat flest år i livet på. Det är också därifrån hans tjugofyraåriga dotter precis sagt upp sig, efter fyra år framför små telefonbås som skiljs av från varandra med träplattor.

– Runkbås kallar jag dem för.

Ett system ser till att du är tillräckligt aktiv vid skärmen, annars varnas du. Sykes har också börjat med ett jobba hemifrån-system som gör att några medarbetare kan bo tjugo mil från Sveg, bara deras internetuppkoppling är tillräckligt bra.

När Sven började på Sykes hade företaget en uppsjö klienter och skötte stora datasystem. Han kunde använda sin utbildning som nätverkstekniker. När han slutade fanns bara en kund kvar: SAS. Sykes personal tar hand om den biljettbokning som sker direkt hos flygbolaget, kundservice runt borttappade väskor och svaren i chatten på hemsidan. Sven tror att SAS huvudkontor sätter stor press på Sykes arbete.

– Där är det näst intill att man får be om ursäkt för att gå ifrån bålet och gå på toaletten. De har mest ungdomar anställda nu, så de är hårda med sjukskrivningar eftersom de tänker att yngre lätt ringer in och sjukar sig. Det kan man kanske förstå. Men en gammal kollega som är 60 år, har gjort 12 knäoperationer och haft flera hjärtinfarkter – att de säger ”ta en alvedon och kom” när han ringer in sjuk?

Dottern har alltså bestämt sig för att söka sig ifrån jobbet, precis som Sven själv har gjort. Men han har velat låta henne komma fram till beslutet själv.

– Mina råd till barnen om arbetslivet har alltid varit att prova allt. Gör vad du vill. Prova. Min dotter visste vad jag tyckte när hon började på Sykes, men jag sa att det är du som ska tycka, prova du. Ingångslönen är 17 någonting efter skatt, jag hade efter 17 år 21 000 kronor.

Istället kommer dottern att börja med det jobb Sven landat i och hoppas kunna pensioneras i.

– Jag hade tänkt så länge att jag skulle hoppa på vården. Men tidigare var min son så liten att det var svårt med kvällar och helger. När jag röjde i skogen räknade jag ut att skillnaden blir 23 kronor i timmen, och ännu bättre med ob och helgersättning, men jag väntade till sonen var 12 och kunde värma matlåda själv.

När Sven sökte sig till hemtjänsten gick han upp från 111 kronor i timmen på röjningsjobbet till 132 kronor. Han är timvikarie, men blir oftast inbokad på 180 timmar i månaden och jobbar som en heltidstjänst, fast med färre rutiner än de fastanställda. Målet är att få en heltid i framtiden. Arbetsuppgifterna är de bästa han haft.

– Hade jag vetat om det här jobbet förr hade jag tagit det ännu tidigare. Det är så tacksamt att kunna hjälpa till och det är mycket mindre skitgöra än vad man tror. Man har byggt sig en bild av själva arbetsuppgifterna att man torkar mycket skit, men så är det inte alls.

– På Sykes sa jag till mig själv att ”jag ska aldrig pensionera mig i telefon”. Det är stor skillnad mellan att somna och tänka tillbaka på en arbetsdag när du tittat in i dataskärmen hela tiden och på en som varit full av leenden från vårdtagarna.

Den kampanj runt arbetets värde som Sven växt upp med tycker han också det är närmare till inom vården än i telefonväxeln.

– Jag tror det handlar om att kundtelefoni är en bransch ingen är stolt över att jobba i. I hemtjänsten finns det här synliga värdet kvar. Det är människa till människa.

* * *

Det finns också besök som är svårare än andra. För att skydda personalen har hemtjänsten ett system där vissa ytterdörrar märkts upp med klistermärken föreställande ett utropstecken. Det betyder att vårdaren ska vara vaksam, här bor någon som fått utbrott förut och kanske är i behov av psykvård.

– Jag tycker att det finns ett antal som borde bo på hem men inte gör det för att det inte finns någon ordentlig psykvård för äldre. Några bodde tidigare på ett gemensamt boende med dagverksamhet. När de pensioneras faller de ur det systemet och får vanlig hemtjänst istället.

Vissa tjejer tycker att det är väldigt otrevligt när de kommer hem till en gubbe som är mycket starkare.

Han är inte ensam i bekantskapskretsen om att söka sig till vårdjobb efter ett långt arbetsliv, ofta i olika firmor som lagts ner eller tappat kunder.

– En pensionerad man jag jobbade med när jag var svetsare hoppar också in ibland nu. Vi har alla åldrar och kanske fifty-fifty kvinnor och män. Men man må nog ha – och kunna visa – en viss mjukhet i det här jobbet.

Han känner att han får uppskattning för jobbet från svegbor som inte själva har en relation till stadens äldreomsorg, men som erkänner honom som en sorts kugge i kommunmaskineriet.

– Man ser helheten när man jobbar med äldre. Att vi alla levt våra liv här och att människor försvinner och föds. Det är som att vara en del av något grundläggande.

Han försöker se sin personlighet utifrån för att känna igen förändringar, men har svårt att se om han fått några nya drag.

– Jag tror jag tar fram något i mig som jag hade sedan innan. Mjukheten är vad som får de äldre att känna trygghet. Jag personligen ser inte det som manliga eller kvinnliga jobb, det ligger i personligheten vem som klarar vad. Men det klart att jag rör mig bland en majoritet kvinnor i vardagen på ett helt annat sätt nu.

Kommunens hemtjänst är uppdelad i tre enheter: Inre hemtjänsten för de korta avstånden, yttre för de längre och så de boende på stadens äldreboende Senioren. Sven besöker mellan fjorton och arton äldre per dag men då är det återbesök hos en del av dem. Under Senioren står nyinköpta elbilar i ett garage som de anställda kan ta till besöken.

– Elbilarna, de är Renault och helt underbara, perfekta att bara susa runt i genom Sveg. Det blev en massa skrivelser om att de köptes in till oss trots att det är underskott i vården, men jag tror det lönar sig i längden för att tankningen är så mycket billigare.

* * *

Svegs huvudtorg, med myndighetskontor runt en hamburgerkiosk, har svårt att mäta sig med livligheten på centrumet för biltrafik ett stenkast bort. I en klunga samsas, som på ett torg för bilar, dygnet runt öppna

bensinmackar där festande ungdomar går att hitta vilken tid på dygnet det än är och det bäst säljande Sibylla i hela landet. Här är det sällan tyst. På torget däremot märks varje ljud mer. Sedan tre, fyra år har Migrationsverket kontor i vänstra torghörnet.

– Sverigedemokraterna har fått med sig många av vårdtagarna när de växt. Det kanske blir bättre när Migrationsverket lägger ner sitt kontor. De har haft mycket familjer och ensamkommande placerade på boenden här. Står det tio mörka på torget ser de äldre det mer än om där står tio svenskar. Jag hoppas att snacket lugnar sig när kontoret stänger och vi inte har mottagande i samma utsträckning längre. Då hoppas jag att folk kan börja diskutera andra frågor igen.

– Mesta snacket är ju skäggbarn.

Sven syftar på unga afghaner, som kallas så för att deras ålder är ifrågasatt.

– Vårdtagarna träffar inte dem, eftersom de går i skolan, men de snackar om vad de ser på torget. Det här snacket gör att helt andra personer får skit. Äldre kan titta på gympaskorna nya svenskar som jobbar i hemtjänsten har och säga ”var har du stulit de där”. Flera äldre säger att invandrarna inte jobbar lika bra men av vad jag ser är det fifty-fifty vilka som jobbar bra, bland svenskar och andra. Och de som är bäst i hemtjänsten försvinner tids nog från Sveg ändå, det finns alltid någon kommun som betalar lite mer i timmen.

Själv har Sven med åren förflyttat sig åt vänster politiskt.

– Jag har inte så stor tilltro till de som har växt mest nu, Sverigedemokraterna. Jag tror att det kommer bli mer toppstyrt och auktoritärt om de får ledningen. Hur jag ser på framtiden beror mycket på vad som kommer hända politiskt i landet. Jag är orolig för mänsklig trygghet överlag.

Han tycker att besparingsförsöken på hembesök går får långt. Hemtjänsten jobbar med en metod som kallas TES. Personalen har varsin arbetstelefon som räknar ner hur lång tid vart och ett av dagens besök ska ta.

– På en tillsyn kan det vara 8 minuter. Är det bara en tablett som ska intas kan det vara en minut. För en dubbelbemanning för att byta blöja på toaletten, då står det kanske tjugo minuter. Men då gäller det att ingen är trög i magen.

TES användes tidigare i Härnösand som dock lade ner det, precis som flera andra kommuner som testat TES innan dess. Sven upplever

att Kommunal inte vill ta i frågan och att det varit lönlöst för personalen att protestera.

– Vad jag gör är att jag tar den tid det behövs i vilket fall. Man får köra in tiden på något sätt. Någon gång har man tur att den man kommer till redan har ätit så att minuterna för att värma mat inte behövs och då sparar man in tid där. Men när de börjat sammanställa hur tiderna ser ut har de visat att vi är för mycket folk. Fyra heltidsanställda för mycket är vi om de ser till hur mycket tid som går åt. Jag tror det beror på att vi inte loggar allt. Man kanske slänger soppåsen efter att man loggat ut från ett besök, eller hämtar tidningen innan man loggar på.

När jag ber Sven rangordna vilka han tycker har det bäst och sämst i landet är de människor som han ger vård till de första han kommer att tänka på.

– Sämst tycker jag pensionärerna har det. Mest pensionärer i städerna för där växer ensamheten sig större som jag uppfattar det. Jag vet ju att det blir sämre och sämre för varje år. Från 40-talisternas standard till 50-talisterna nu och sedan kommer 60-talisterna. Det blir en försämring för varje tioårskull. Så man har ju en liten oro för jag själv. Men jag hoppas det kan bli en förbättring genom politiken innan det är dags.

Bäst levnadsstandard tycker han att Härjedalens mer framgångsrika småföretagare har.

– I mitt tycke nån företagare häruppe som det funkar bra för, som har nära till naturen, som kan ta ut en skälig lön och inte behöver jobba heltid.

4. Adam, 37, Malmö

Taxichaufför

TILL DECEMBER VARJE ÅR brukar Skatteverket ha räknat ut vad som saknas. Adam är aldrig beredd.

Mot slutet av 2016 behöver han snabbt få tag i 80 000 kronor till skatten i den enskilda firman. Han frågar runt i bekantskapskretsen. Sedan berättar han att han löst det. Men han låter inte helt hundra.

– Det finns en palestinier i Köpenhamn som lånar ut stora summor snabbt till alla som behöver. Problemet är att räntan är opålitlig. Jag vet hur sådana som han fungerar. Han kan ändra sig i morgon. Han kan kräva tillbaka pengarna vilken sekund som helst.

Under året som följer skickar han 2 000 i månadsränta till den palestinska dansken utan att själva skulden minskar. Efter augusti, den månad han kör in mest pengar eftersom det är Malmöfestival och både turister och lediga malmöbor i staden, kan han betala av sina 80 000 och slippa räntan.

Men mot slutet av 2017 händer exakt samma sak igen.

– Första december ska pengarna vara inne! Det går inte att få avbetalning!

Han har svårt att prata om något annat än att få in pengar till skatten. På något sätt glider svaret på varje fråga in på hans minus på skattekontot. Han kör ständigt runt med alla sina skattepapper i handskfacket och tar gärna ut dem för att visa siffrorna.

Hela tiden lägger han ut saker till salu på Blocket och i facebookgrupper. Han försöker få inkomster genom att sälja bildelar och annat. Möjliga köpare ringer hela tiden. Ännu oftare försöker han få redan bekanta att gå med på att köpa. Konversationer via appen Whatsapp strömmar ur mobilens högtalare dygnet runt.

Är det inte svar på Blocketannonser är det samtal från en mängd vänner i olika svenska och irakiska städer, ibland också europeiska huvudstäder, som ger honom råd dygnet runt. För varje problem är den första åtgärden alltid att ringa tio personer.

Den enda han inte frågar är frun.

Hon är egentligen den mest logiska personen att dela de ekonomiska problemen med. Hans fru jobbar halvtid, har ordnad ekonomi och skulle säkert kunna fråga sin släkt om ett lån. Men det är otänkbart att berätta för henne att han är stressad över pengar vid slutet av varje år. Det vore att ange sig själv som misslyckad.

* * *

Bilen luktar alltid starkt av vanilj från en dinglande mobil formad som en gran. Lukten sätter sig snabbt. Efter ett par träffar börjar jag tänka på Adam så fort någonting innehåller vanilj.

Det ger ett märkligt helhetsintryck när någon är väldigt stressad men samtidigt alltid befinner sig i ett moln av vaniljdoft.

Jag frågar honom om stressen har förändrat hans personlighet. Han säger att han aldrig var irriterad innan. Nu börjar hans röstläge i en otrevlig ton direkt. Det är bara till barnen han låter lugn.

Han brukar ta fram mobilen och skicka några emojis till dem när allt annat är för mycket.

* * *

När jag ber att få kolla på Adams deklARATIONER upptäcker jag hur lite han faktiskt tjänar. Skatteuträkningarna borde inte vara oväntade för honom, men det han borde ta ut för att vara chaufför tolv timmar om dagen, sex dagar i veckan, året runt landar på en så låg summa att han själv verkar ha räknat med att det går bra att leva upp pengarna som ska gå till skatt och moms också.

Såklart går det att ta körningar svart, men de flesta kunder betalar med kort och Adam har redan bytt till de nya mätare Skatteverket kräver men som flera av hans kollegor väntar så länge som möjligt med att installera.

Så istället för de runt 13 000 kronor han borde ta ut, tar han alla 27 000 kronor. Tiotusen i månaden ska han betala för att tillhöra taxicentralen, men han får det billigare för att han betalar kontant. Centralen är själva smidiga skatteplanerare. Det är ingen stor sak. Värre är det med våldsbrotten som kopplats till ledningen för den taxicentral Adam kör för.

När jag en gång skriver en nyhetsartikel om taxiföretaget, som dominerar marknaden i Malmö, vill Transportfackets representant bara

bli citerad om jag inte nämner hens namn. En kriminolog som är väl insatt i företaget säger att han måste rådgöra med familjen innan han vet om han vill uttala sig. Familjerådet beslutar sig för nej. När en av de två ägarna åtalas misstänkt för allmänfarlig ödeläggelse och mordförsök försvaras han av samma advokat som Anna Lindhs mördare. När han själv sedan mördas på öppen gata blir reaktionen flera dåd mot taxiförare och taxicentraler. Eld, skott och sprängningar. I brottsutredningar beskrivs hur cheferna är viktiga finansiärer till nya småföretagare i Malmö. De lånar ut pengar till nya restauranger och andra affärsrörelser och de rings in för att medla i familjekonflikter. En handläggare från Kronofogden skriver i en rapport att han försökt gå och hämta bokföringen till ett konkurshotat bolag men körts bort av kriminellt belastade personer.

Adam själv är inte fackligt ansluten. Han röstar inte i valen. Däremot vill han gärna rapportera arbetsmiljöproblem direkt till myndigheter. Han vet en speciell skattehandläggare som han brukar mejla tips på vad hans arbetsgivare gör för fel. Det har han gjort i flera år. Han vet inte om eller hur handläggaren använder informationen. Han brukar få ett tackmejl. Han säger att han hoppas det har varit rätt sätt att hantera allt som händer.

* * *

Adam tycker inte om att äta framför andra. Jag ser honom aldrig äta. Men det måste hända, för han vet allt om vad som är bäst och sämst i bensinmackarnas utbud. Ner på detaljnivå om var pappersmuggarna till latten är störst.

Han kan alla sorterna av plockgodis för att hans dotter sms:ar om dem när han är på väg hem:

- Pappa köp godis.
- Oki, vilken godis?

Hon beskriver vilka bitar han ska plocka, vilken färg och smak. Det är viktigt för Adam att det blir rätt. Han ringer upp henne igen inifrån OKQ8 för säkerhets skull.

För barnen i Adams närhet är hans jobb som chaufför en tillgång. Inte bara för hans döttrar, utan också för deras kompisar och släkt. De blir körda vart de vill på sekunden. Får vad som helst hemlevererat.

Ett äldre barn i släkten säger att han ser ett värde i de kontakter som bolaget Adam jobbar för ger honom. Han pratar som om släktens när-

het till Adams chefer bevisar att han själv är "tok", ett ord för gränslös. Han nämner gärna de flera gånger dömda cheferna vid namn när han pratar med andra tonåringar på gatan.

– Han säger hela tiden "ah, jag känner" – och så lägger han till chefernas efternamn – "jag är riktigt tok". Jag säger åt honom att inte prata så. Han vet inte vad han säger.

En stor del av Adams arbetsveckor går åt till att hjälpa polisen. Vi håller länge kontakt över telefon medan han följer efter personer bakom vansinneskörningar. När de kraschar ringer han in deras position till 114 14.

Han kör ofta unga knarklangare mellan stans olika delar. En gång stannar polis honom medan kunden bredvid har vapen på sig. Han försöker blinka åt kundens håll men polisen plockar inte upp vinken. Några andra killar stannar bilen på gatan, gömmer kokain i ett ciggpaket och vill att taxin levererar paketet.

Det är över huvud taget mycket sidosysslor i Adams arbetsvardag. En gång blir han erbjuden 5 000 kronor för att köra in hundvalpar som tullen inte registrerat över Öresundsbron. I hans nätverk av chaufförer verkar det ständigt florerar tips på tilläggsuppdrag för att tjäna engångssummor.

Kunderna han tar upp åker antingen korta Malmösträckor till ett superlågt fastpris eller längre körningar till flygplatserna utanför stan. Adam kör extremt snabbt. När du sätter dig i hans bil är det u-svängar och gränsfall till hastighetsöverträdelser hela tiden. Idén med det låga fastpriset på körningar har varit att bli det första nummer malmöbor ringer för bilresor som egentligen inte är så nödvändiga.

Någon gång varje vecka säger kunder att de inte kan betala, trots att Adam med största sannolikhet kör för Sveriges billigaste bolag. Om han tycker synd om dem bjuder han på körningen, även om den inte brukar överskrida 100 kronor. Vad han själv tjänar i slutändan är inte glasklart.

Sedan Adam registrerade enskild firma och blev chaufför åt Malmö största taxicentral har han haft samma system: Leva upp det mesta av pengarna och ha panik under årets sista månader när Skatteverket skickar brev om vad han ska betala in från året innan.

Före chaufförsjobbet hade han fast anställning i en kompis städfirma.

– Det var drömmen. Ingen huvudvärk, 18 000 kronor rent i fickan efter skatt, en månads semester.

Statusen som fast anställd använde han till att ta lån. I dag betalar han 5 000 kronor varje månad i ränta och avbetalningar på olika krediter, och 9 000 kronor för lånet och avgiften på sin bostadsrätt. Med över 14 000 i fasta månadsutgifter, vad tjänar han då för att inte gå minus?

– Vi som är det vi kallar egenförare, vi som kör själv i enskild firma, vi tjänar mellan 22 000 till 30 000 kronor per månad. Det är på F-skatt. Jag brukar sätta en preliminärskatt på några tusen bara och sedan ha ångest hela året för vad skatten ska kräva i december.

Framförallt skulle Adam vilja lösa sina dåliga krediter och kunna sätta in mer skatt varje månad, förklarar han.

– Jag kan låna pengar lätt men folk är inte pålitliga. Plötsligt kommer de och ska ha tillbaka allt, nu, i morgon. När jag var ren hos banken kunde jag få mycket bättre uppgörelser om vanliga avbetalningar. Men om det blir kris finns palestiniern i Köpenhamn som lånar ut snabbt. Då kan jag lösa alla krediterna med ett lån hos honom istället.

Många av förarna tar väldigt många körningar. Det finns också de som kör i någon annans namn, så att de själva samtidigt kan gå på bidrag. Att pussla ihop förarnas lönebild är därför svårt. När Adam beskriver personer han känner som han tycker kan kallas fattiga är den gemensamma nämnaren att de är ensamma. De har ingen stark familj, inget socialt nätverk.

Han kan inte svara på om förarna på hans arbetsplats kan beskrivas som fattiga.

– Vad är det för fråga?

Jag fortsätter: Vilka grupper tycker du är fattiga i Sverige?

– Hur kan jag säga så om en hel flock? På en del som säger att han är fattig ser du på honom att han äger tre hus i hemlandet.

Nyanlända han möter från samma del av Irak som han själv börjar ofta i de många caféerna, som registreras som kulturföreningar men bara sysslar med att sälja te och vattenpipa nätterna igenom. Där går det att få extrema låglönejobb ner på tio kronor svart i timmen och också sovplats på caféernas divaner. Efter det handlar din väg in i Malmö om vilka människor du lär känna.

Trots att Adam använder sig av dyra, privata utlånare i Köpenhamn säger han sig egentligen känna många personer i sin släkt som lätt kan låta honom låna pengar. Ändå drar han sig för att fråga dem. Han vill

gärna ha en Plan B innan han blandar in någon han älskar. Tvekan verkar framförallt handla om hur han ser ut för dem om han ställer frågan.

* * *

När Adam bytte från städbranschen till transportbranschen blev livet rörigare. Varje år ligger han efter med skatteinbetalningarna. Han får ett strafföreläggande för fortkörning, hamnar hos Kronofogden med en p-bot och kan sedan inte vända sig till vanliga banker längre. I princip gör han slut på det han kör in varje månad, trots att han borde spara till skatteinbetalningarna.

– De förare som tjänar mer än mig tjänar det på momsen, säger han och beskriver ett typiskt upplägg för momsbedrägerier i sin bransch:

– När du köper en ny bil köper du för kanske 400 000 kronor. Du tar den på ett aktiebolag du nyss startat. Efter en och halv månad får du momsen tillbaka från skatteverket. Du får då 75 000 kronor tillbaka, hänger du med? Köper du fyra, fem sådana bilar har du efter några månader 350 000 kronor direkt i fickan. Till varje bil hämtar du några iPads att sälja vidare. Sätt två bilar på varje aktiebolag du registrerar. Sedan går du i konkurs. Förstår du? Så kan de som byter bolag varje månad tjäna pengar.

När du jobbar för Malmös största taxibolag vet du automatiskt saker du inte vill veta. Du är informerad. Hos Kronofogden får utredare ett speciellt uttryck på rösten när du nämner taxibolagets namn och berättar om långa, krångliga poliskontakter. Arbetsförmedlingen lokalt har slutat bevilja taxichaufförer nystartsbidrag. Knackar du på i den villa där en av cheferna står skriven öppnar istället helt andra personer, som är i Sverige för att driva en massagesalong.

– Han bor inte här. Vi får hela tiden brev från Kronofogden till honom, säger de.

Samtidigt är bolaget framgångsrikt och personerna i chefernas närhet öppnar hela tiden nya verksamheter, en del exklusiva – som en trendig smyckesbutik inriktad mot unga, moderna kvinnor.

Adam är inne på det nya jobbets första månader när en ung ljus kille plötsligt springer rakt ut och blockerar vägen. Adam tvingas till en häftig inbromsning. Då slänger sig tonårskillen över bilen. Han bankar på motorhuven, sparkar på sidan där företagsloggan sitter och hindrar

trafiken. Ögonen är fixerade på taxibilen. Adam hotar honom att backa. Men när han kliver ut ser han att tonårskillen gråter.

– Ni har dödat min pappa.

De står ute på gatan i östra Malmö. Adam blir tyst, han förstår vems unga son det är som står framför honom. Månaden innan har ett olöst mord skett inne på taxicentralens kontor, mitt på förmiddagen under växelns samtal med inringande kunder. Senare kommer också den som de flesta tror var mördaren att mördas. Även den gråtande killens farbror kommer att mördas.

För de insatta symboliserar Adams arbetsgivare något större än billiga transporter. Tiden efter mordet började de andra bolagen sätta ett pris på platserna som förare kan ta, berättar Adam.

Han menar att de taxiföretag som har de näst billigaste priserna i stan inte tar in nya chaufförer – om de inte betalar för en plats under bordet. Marknadspriset beror på hur desperata förarna från de billigaste bolagen är att komma in.

Han känner till en början också en sorts tacksamhet mot ägarna och vill inte till hundra procent byta arbetsplats.

När Adam började köra för dem hade han inte uppehållstillstånd i Sverige. Det var ingen stor sak. Han satt till och med anhållen ett par dagar (han friades senare) utan att polisen förde hans status som irakier med ett gammalt utvisningsbeslut på tal. När han släpptes var personalen väl medveten om att han inte hade något personnummer, men det skapade inga problem. Att sakna personnummer var heller inget hinder för att kunna fastanställas i en bekants städbolag. Ett samordningsnummer räckte för att kunna betala in skatt.

Adam har jobbat med liknande arbeten i flera europeiska länder och kan systemen väl. Nätverken från hans födelseland är starka i Malmö och det var inte svårt att få ett första informationsunderlag för hur du tar dig fram i staden.

Ett riksdagsbeslut om nya prövningstillstånd för personer med avvisningsbeslut som håller sig undan förändrade hans fall. Den här gången fick han uppehållstillstånd, startade egen firma och blev till slut medborgare. Nu rör han sig lätt mellan olika svenska städer och även ett par europeiska. Bekantskapskretsen kan ge många erbjudanden om tillfälliga jobb och boenden.

I Irak har hans släkts ekonomi blomstrat de senaste åren, medan han själv arbetat i Malmö. Under hans senaste resa dit visade släkten att de skaffat bangladeshisk hemhjälp. Han skällde ut dem för att de inte åt tillsammans med hemhjälpen.

– Jag kände mig som svensk då, skrattar han.

Ojämlighet i Sverige har han svårare att beskriva. När han gör det är det oftare i termer av tillgång till trygghet än tillgång till pengar.

Många av områdena i östra Malmö – alltså de stadsdelar som ligger längst från havet – utmärks av en del bostadsrätter och en del hyresrätter som ligger i grannkvarter intill varandra. Adam bor på bostadsrättssidan, med noggrant utvald inredning och alltid färska snittblommor. Hemmets struktur är motsatsen till hans arbetsmiljö. Varje hård markering mot kriminella, speciellt om de rör sig i eller kommer från Adams eget område, är han för.

Han älskar när vaktbolagen börjar patrullera mer frekvent.

När en yngre släkting anhålls för ett mindre allvarligt brott startar han sin egen utredning och konfronterar barn i centrum med vad de egentligen sett släktingen göra, så att familjen kan läxa upp honom ordentligt om polisen bestämmer sig för att lägga ner fallet.

Adams bostadsrättsförening är konfliktfylld. Många av diskussionerna handlar om hur mycket de ska lägga på trygghetsåtgärder mot hyresrättssidan i samma område, där en hel del våldsbrott och vandali-sering sker. Avgiften till föreningen höjs varje år.

Det är viktigt för honom att barn och fru inte märker av kaoset från arbetsplatsen. De två barnen i lågstadieåldern ska bara tänka att de har en perfekt chaufför i honom, någon som hämtar hem godis snabbt och skjutsar överallt.

– Jag tror att de inte ser något konstigt i min bransch nu. Jag hoppas det. Jag tror att jag kanske är en bra pappa nu när de inte vet allt. På högstadiet ... Jag hoppas att jag har hittat ett nytt jobb innan dess.

5. Nisse, 66, Halmstad

Pensionerad mentalskötare

– JAG SITTER OCH TITTAR på tv-nyheter om masskjutningen i Las Vegas. Då hörs bam, bam, bam, bam, bam, bam. Sex skott i följd och två till efter. Jag tänker att ska jag ta skydd eller?

Nisse bor på markplan i en tvåa med balkong. Solar han händer det att förbipasserande kommer fram till honom och frågar om de kan få vatten. Gatan är alltid nära. Nu går han försiktigt ut.

– Tomhylsorna har hamnat fyra, fem meter från min balkong. Min granne börjar plocka upp dem.

Han hittar en granne som gått ut för att städa. Nisse känner sig trygg med de andra boende i huset och har en ärlig jargong med dem.

– Vi har en sorts grannsamverkan, vi i huset. Inget formellt. Men vi håller varandra informerade. Grannen berättar att hans fru, de är bosnier och har tre barn, hade hukat sig vid fönstret medan det sköts. Alla barnen låg och sov. Vi plockar färdigt och lämnar över hylsorna till polisen.

Efter det blir det tyst, menar han.

– Ja du vet polisen, de kommer inte med någon stor uttryckning, för att förhöra oss eller liknande. Utan de kör diskret in på gården och tar emot hylsorna. Varför behövde de gömma sig? Dagen efter skjuts en kille i magen på Andersberg. De tror att de övade inför mordförsöket på min gata först.

2017 har bostadsområdet Nisse bor i sedan länge blivit plats för plötsliga våldsbrott som aldrig klaras upp eller förklaras. Området heter Gustavsfält och ligger centralt i Halmstad, mellan cirkeln i Andersberg där du kan köra runt i eviga bilturer hela natten och den vita skyskrapan som byggts för Halmstads nya högskola.

Att grannarna i huset på Gustavsfält är vana vid brottslighet i området bidrar till att de väntar inomhus tills skotten tystnat. Sedan går de ut för att städa upp – som vid en gemensam städdag en söndagsförmiddag. Grannarna diskuterar med varandra vilket vapen som kan ha använts. När Nisse återger det för mig beskriver han ingående hur olika ammu-

nition och krutsatser låter men hejdar sig, kommer på att han kanske måste förklara. Alla svenskar är inte med om samma saker.

– Johanna, har du upplevt en granatattack? Granaten som sprängdes här på Gustavsfält tre veckor innan skjutningen, den var lite längre bort. Ungefär tjugofem meter från min balkong.

Han pekar mot kanten av en gräsmatta.

– Det var en jävla smäll. Splittret hittades i några garageportar sen. Har du varit med om det? Först tänker du bara på ljudet. På hur du kan skydda öronen. Men känslan efteråt ... Du blir inte rädd utan du får ett adrenalinpåslag. Du tänker "wow" och "åh fan". Du tänker "är det krig?"

Nisse går runt med sin cykel när han rör sig från Gustavsfält till city. Han ser för ung ut för att vara pensionär, och låter som en lågmäld agitator från en annan tid när han pratar. Intrycket av hans högstämda tal dämpas av hans isblå ögon och att han går runt i mjukisbyxor och jultomteskäg och inte byter plagg så ofta.

Nisse är uppväxt på politiska möten med släktingar som var tjänstemän för Socialdemokraterna och som lärt honom teorierna. Ovanpå det ett självklart förhållningssätt till facket på alla arbetsplatser han varit på: Slakteriet i Halmstad, jobbet som rörläggare runt om i Halland och så många år inom psykvården i Stockholm och Helsingborg.

– Det var det första jag skulle ordna med när jag gick in på slakteriet, farsan sa nu går du in och så organiserar du dig, alla skulle vara med i Landsorganisationen, jag hade inte kunnat komma hem utan att vara det.

Via medlemskapet i facket blev han automatiskt medlem i Socialdemokraterna, precis som alla i familjen var. I dag velar han mellan sitt uppväxtparti och Sverigedemokraterna.

Han har fått ett ljusblått nyckelband från SD som han ibland har på sig om halsen utanpå jackan och ibland gömmer.

Det verkar handla om vem han pratar med eller om det finns någon pågående nyhet som irriterat honom.

Men det är få samtal som han och jag har om hans nya parti som inte övergår i att han pratar om sitt gamla.

– Medlemskapet i det socialdemokratiska partiet gick via facket och ibland tänker jag att jag ska gå med igen. Men det är så tungt att tänka på. Som en filt på huvudet. Du vet, som jag är uppväxt då pratades det på riktigt på arbetsplatserna. Det pratades överallt och när som helst och

mycket, mycket. Om riktiga saker. När andra gick och spelade fotboll satt jag och lyssnade på diskussionerna som ung. Det kom inte uppifrån att "såhär ska du tycka". Sådant behövs inte när du har en arbetsplats och politik existerar på allvar.

Nisse lyssnar på live-sändningar från Sverigedemokraternas landsdagar och hittar få förslag han verkligen tycker är bra. Bland annat vill han ha kvar public service, eftersom han hatar reklamen på de kommersiella kanalerna och gillar att se på tv. Det handlar alltså sällan om att ryckas med av partiets egna idéer. Men han känner stor samhörighet med de nya partivännernas kritik mot övriga partier och det nuvarande politiska landskapet.

– Jag kan tänka mig så jävla tråkigt det måste vara hos Socialdemokraterna i dag, att sitta i en förening och få en agenda uppifrån direkt från en kommunikatör. Vi diskuterade vår vardag på rasterna. Och jag förstår inte hur det ska kunna komma tillbaka. Själva politiken som väsen. Att du kunde känna vad politik var.

Det är snö ute men Nisse sitter ändå i t-shirt inne på Sjömanskyrkan, en lokal i hamnen som han fikar i varje förmiddag. Efter lunch flyttar han och kompiskretsen samma fika till Konditori Regnbågen för eftermiddagskaffet.

Vaknar han tidigt blir det också Arbetarfiket på Kaptensgatan innan Sjömanskyrkan. En promenad mellan de tre fiken tar inte mer än tio minuter.

I Sjömanskyrkan kostar en paj till lunchen bara trettiofem kronor. I hörnet av lokalen diskuterar Nisses skäggiga vänner om Libyen eller Jemen har det värsta inbördeskriget. Sjömän kan gå hit om de har problem. En präst är på plats vissa dagar.

– Men ni är inte sjömän, invänder jag.

Nisse förstår inte problemet.

– Det är väl alla i Halmstad, min farfar var på sjön!

– Jo, min pappa med, men jag är inte sjöman för det?

– Jamen hamnen är väl nästan död nu, nu är det så dyrt att lägga till för båtarna så det blir bara blixtnabbt in och ut, men vi som kommer härifrån kommer ändå från en hamnstad. I Stockholm har de väl knappt smakat saltvatten!

Nisse oroar sig för att riktiga arbeten försvinner. Rörmokare, elekt-

riker, hantverkare. Han vill se fler unga svenskar utbilda sig till att ta bra industrijobb. Vad hans grannars barn kommer att jobba med har han svårt att föreställa sig.

– Arbetarklassen finns kvar men den har förändrats, förorterna är trasproletariatet nu. Var är alla arbeten? Man ser att många invandrare har det väldigt knapert, det ser man ju. Jag ser ju hur trångt nya familjer bor på Andersberg och vid mig och jag tänker ibland att det värsta som kan hända en flykting är att komma hit. För då kommer de kriminella och sedan kommer de här personerna från islam och båda stör dig och ska ha med dig. Jag har följt vietnameserna jag bor nära i många år, de jobbar och jobbar och jobbar, det är en sådan framgångssaga, man ser när de får råd att skaffa sig villa efter allt jobb. Men hos flyktingarna ser jag inte den framgångssagan.

Han är nöjd med sin egen pension, 12 000 kronor ut i månaden, och tycker inte att man ska klaga ekonomiskt. Det är andra människor han tänker på.

Ibland ringer Nisse och hans bror varandra och säger att man blir förvånad varje månad över att pensionen alltid betalas ut, att landet fungerar så väl trots allt.

Han medger att de överdriver i sin jargong, men de pratar så för att sätta ord på någonting större de ser hända. Också någonting de känner skuld för.

– Vi som föddes efter kriget har varit med och byggt samhället. Vi har sett det gå bättre och bättre. Och nu plötsligt går det sämre. Vad gick fel, när började det, varför såg vi det inte komma? Nu ser vi våra grannbarn växa upp sju personer i en tvåa, vilken framtid väntar de barnen?

Han håller tiden i arbetslivet, särskilt på mentalsjukhuset i Helsingborg – det som senare avvecklades – som den absolut lyckligaste och mest meningsfulla i livet.

– Jag har aldrig varit arbetslös. Aldrig! Visst, man kunde gå några veckor. Men jag städade trappor när jag gick i skolan som 14-åring. Sopade och skurade golv, här borta på Järnvägsgatan. Hjälpte morsan att städa när hon fick näsblod. Då fick jag och farsan gå Istället, så hon inte blev av med jobbet. Mentaliteten förändras när unga inte vänjer sig vid att jobba. Vi brukade säga ”hugg i istället, tänk inte på det” och ”häng inte på slokörat”, hade du ett bråk var det bara ”har du fått på nosen” men

nu upplever jag den här strykräddheten som breder ut sig. Man vågar inte gripa in när alla plötsligt har knivar. Då är det inte samma sak att ha ryggrad och säga ifrån.

* * *

Frukost på Arbetarfiket – ibland stryker de över första delen av namnet och kallar sig bara för Fiket – nära Halmstad centralstation. En fralla och kaffe kostar 25 kronor och dörrarna öppnas 06.30.

Nisse har tagit på sig en mörkblå t-shirt med motiv från fängelset Alcatraz: Två knytnävar sticker fram bakom ett galler, orden TRUE LOVE tatuerade på knogarna. Han är noga med hur billiga kläder ska vara. Helst köpas på marknader. Antingen utomhus på somrarna eller på ICA Maxi.

– Men jag sparar inte på maten. För i den ligger allt det sociala. Det är det livet handlar om. Jag äter säkert för 3 000 kronor i månaden på fik och så på woken ibland.

Övriga utgifter ser Nisse en stolthet i att vara noga med. Han rör sig mest till fots och på cykeln i Halmstad. Undantaget ett par weekends till Berlin är hans senaste utlandsresa en semester på Kanarieöarna 1989.

Han följer tv-programmet Lyxfällan och förfasas över att svenskar glömt konsten att spara.

– Du ser ju hur jag är klädd, det är inte mycket att skryta med. Men det är en fin konst att spara. En konst som är rolig att kunna. Det är kul att se summan växa. Från att ligga ett par tusen back i månaden till ett par tusen fram. Man ser ju på Lyxfällan hur det går när någon ger upp och inte ser någon lösning i någonting, då blir det att man gömmer räkningar och sånt. Där har jag också varit någon gång i mitt liv, men jag har en metod då och det är att prioritera det viktigaste. Det är bara hyran, hyran, hyran, som ett mantra, hör du? Elräkningen är äh, du kan klara dig utan el. Tv:n slocknar men det är okej, jag tar batteriradion och nöjer mig med den.

Och så är det tänderna han sparar till. Nisse är övertygad om att de en dag kommer att lossna. Och att det då kommer att bli väldigt dyrt att fixa till.

– Jag har lätt för att få näsblod. När jag borstar tänderna hårt börjar det blöda. Jag brukade gå till tandhygienisten ofta men det kostar minst fem-, sexhundra kronor varje gång. Så av ren självbevaringsdrift

började jag spara pengar till löständer istället. En kompis borrade upp och satte in ordentliga löständer. Han har betalt löpande för sina men jag vill betala allt kontant. Jag har inte kollat exakt vad det kostar, jag vet bara att det är saneringen av de gamla tänderna som är dyrast. Jag var på vårdcentralen och frågade om priset men de sa nej det kan vi inte säga, då får du boka tid och det kostar 750 kronor. Nej, jag sparar ju, jag bokar inte tid för 750 kronor! Jag har sparat nu i två år, minst 1 000 kronor i månaden.

Snart har Nisse 50 000 kronor i besparingar på bankkontot.

– Jag cyklar alltid en runda innan jag sover. Jag brukade cykla till Snöstorp och Andersberg, men det slutade jag med för ett år sedan när rånen blev fler. Jag insåg att jag har blivit äldre. Jag kan inte försvara mig om det kommer tre ungdomar. Jag vill inte att de ska ta pengarna som jag ska ha till tandläkaren. Dem har jag gnetat ihop, dem får de inte ta. Det är säkert dumdrigtigt att jag tar med mig plånboken ut, men man tänker att vafan ska man behöva lämna kortet hemma. Jag vet ju att får jag en pistol i käftan så är det klart att jag avslöjar koden. Inget är ju enklare än att slå ner en gammal gubbe.

Hemma i huset på Gustavsält känner han sig tryggare än när han är på väg hem eller ut.

– Man kommer inte in i porten, så det går inte att göra inbrott. Det är mest hos villorna. Det är bra att det bor mycket invandrade grannar här, för det håller inbrottstjuvarna tillbaka. De är lättare att diskutera med också, de skönmålar inte på samma sätt. Folk springer utanför men de kommer inte in till oss, alla vet att vi har koll. När det skjuts kan vi höra hur grov kaliber det är på ammunitionen. Det har jag lärt mig från lumpen. Och grannfrun, hon minns ju kriget, hon kom hit som barn på 90-talet.

Ingen lagförs varken för granaten tjugofem meter från hans balkongen, skotten precis utanför som grannen städade upp efter eller mordförsöket på Andersbergs parkeringsplats veckan efter.

Han upplever ett slags informationsvakuum. Lokaltidningen Halmstadsposten eller andra medier är inte intresserade av att ta reda på vad som pågår, menar han.

– Du vet väl varför man kastar granater? Jag minns från lumpen. De som träffas av splittret, det är meningen att de ska skadas så att de ligger

ner och sedan kan dina kamrater lätt gå in och avsluta med skjutvapen. Det är syftet. Det är sådant som ska användas i krig.

* * *

9.30 är inte Nisses favoritklockslag på Arbetarfiket.

– Nu kommer snart Hallandsposten och fikar, de är ett gäng som alltid kommer halv tio. Liberal tidning. Folkpartister allihopa, det hörs på hur de pratar. Eller miljöpartister. Alla är miljöpartister till vänster nu! Ohhh, de fattar inte, säger de, hur folket kan vara så dumma. När Trump vann. När SD kom in i riksdagen. Vad är det som händer, säger de.

Nisse lägger rösten i ett ljusare läge när han härmar fikande journalister. Ändå ser jag honom läsa hela tidningen noggrant varje dag. Ett par exemplar av Hallandsposten ligger framme på alla fiken han rör sig mellan. Mest läser han ledarsidor och debattinlägg.

– Reagerar de när du har SD-nyckelbandet om halsen? frågar jag.

– De tittar förskräckt. Nu blev man en av dem de tycker är dumma i huvudet.

Men Nisse har bara nyckelkedjan ute vissa dagar. Han följer politiken på alla nivåer. Ett par lokala företrädare fikar ibland på Sjömanskyrkan och då lyssnar kompisgänget på vad de säger. Ibland stoppar Nisse in nyckelkedjan så att den ligger innanför t-shirten istället. När han tar ut den har det i princip aldrig med förslag från Sverigedemokraterna att göra, utan med reaktioner mot hur de andra partierna hanterar verkligheten. Han är ordentligt uppdaterad på nationella nyheter och tar ofta upp aktuella politiska frågor med mig innan jag själv känner till dem. Särskilt upprörd blir han när nyheterna rör hans uppväxtparti.

Det finns en ton som anhängare till Sverigedemokraterna ibland har när de pratar om sossar. Det liknar hur du ser tillbaka på någon som lyckats komma nära och verkligen sårat dig.

En gång frågar jag honom om sverigedemokrater hatar sossar som man hatar ett ex. Han ler motvilligt.

– Jag är väldigt splittrad i att lägga min röst på SD. Det känns här inne att man är ju socialdemokrat. Men det är en hjärtefråga att det räcker nu med den misslyckade asylpolitiken. SD är objektivt sett ett högerparti, men det är svårt att komma underfund med dem, det finns ett spann. Mina grannar är värre än jag när vi pratar om asylpolitik och krimina-

litet och framtiden. De är ärligare. De ska inte bara skönmåla, som med baklava som är dränkt i sirap och så äckligt men där alla svenskar ska säga att oh, vad gott.

Nisse himlar med ögonen.

– När jag skulle handla på Netto av en turk och hade plockat på mig det där som fikabröd då sa han till mig ärligt istället. Han sa nej köp inte det där, det är för sött.

6. Edvin, 42, Trollhättan

Lagerarbetare

INTE FÖRRÄN PÅ HEMVÄGEN märker Edvin att däcken på bilen har gått sönder.

– Det är konstigt. För båda två small samtidigt. Båda kan väl inte ha ruttnat? Och om någon skurit sönder dem på parkeringen i Kronogården så höll de i alla fall till jobbet, men inte hem.

Två nya däck behövs innan halv sex i morgon bitti, när han måste köra igen. Det finns handlare med bra priser men under tusenlappen kommer han inte. Kontot kan han inte ta ifrån, 250 kronor är allt som finns kvar till mat. En vecka kvar till lön.

Familjen kan säkert hjälpa till, men det tar emot att ringa. Hans stil är att sköta sig själv.

– Jag vill helst inte fråga dem. Jag fick så mycket hjälp när dottern föddes så det tar emot att fråga så.

Jag invänder att det ändå var snart tolv år sedan. Men det hjälper inte mot Edvins motvilja mot lån. Han betonar hur hans närstående redan gjort tillräckligt. Han tycker inte heller om när andra erbjuder sig att bjuda.

– Det är pinsamt. Man ska sköta sitt.

Edvin anger de tider han kan träffas i exakta minuttal.

– 18.10 till 19.30 har jag en lucka, räknar han ut och kör snabbt ner till Folkets hus på gågatan mitt i Trollhättan.

Då har han inte suttit ner för en kopp kaffe sedan frukostrasten. Han hämtar tre på raken. Det tar ett par minuter innan han pratar utan andan i halsen.

Vid fem har han varit uppe och matat husdjuren. Kört till jobbet där han kör truck och lastar lådor. Ringt dottern på första rasten för att se till att hon hört väckarklockan och är på väg till sin mellanstadieskola. På eftermiddagen har han kört hem och direkt ställt sig vid spisen. Hjälpt till med dotterns läxor. Skjutsat till gymnastikträningen. Nu finns det en dryg timme över, innan han ska hämta henne.

– När hon går och lägger sig vid halv nio, då gör man det man inte hunnit tidigare under dagen.

Hans referenser till vilka som har det sämst och bäst grundar sig mycket på familjesammansättning. När vi pratar om att särskilja grupper som har störst trygghet i ett Sverige där väldigt många olika sorters liv samexisterar, tänker han direkt på familjer med dubbla inkomster som högst upp på stegen.

– Alla hushåll där två vuxna arbetar och har akademisk utbildning, säger han.

Edvin har haft dottern boende hos sig sedan hon var ett år. Han får underhåll från mamman, men det tillsammans med barnbidraget har han sedan start ordnat så att det går in på ett konto låst i dotterns namn. Det ska utgöra hennes trygghet som vuxen. Aldrig att han rör de pengarna. Hon ska kunna köpa en bostadsrätt och studera var hon vill. Bostadsbidrag vägrar han också att söka.

– Jag vill inte riskera att bli återbetalningsskyldig om jag skulle råka ange några tusenlappar för lite. Och bli skuldsatt igen. Jag vet vad det innebär att ha skulder.

Edvin har räknat ut att det kommer att ta totalt femton år innan han betalat av det lån på 150 000 kronor, uppdelat i flera smålån med hög ränta, som han tog under småbarnsåren. När alla fasta utgifter och amorteringar är gjorda mot slutet av varje månad brukar han ha 4 000 kronor kvar.

– Då måste jag kunna tanka två, tre gånger för runt 1 800 kronor.

Edvin räknar ofta ut andra saker i livet lika exakt. Vad har han förlorat på att separera från sin dotters mamma? Han beräknar det till 200 000 kronor, inklusive saker som flytt och förändrade arbetstider.

* * *

När dottern somnat hemma i tvåan sitter Edvin ofta uppe sent och skriver fiktion om Trollhättan.

Han trycker själv upp berättelserna som små häften och säljer till bekanta. Korta thrillers i lokala miljöer som han kan utantill, trots att han själv räknar dagarna tills han kan lämna staden och flytta till norra Sverige, där han själv växte upp och bodde fram till han blev ensamstående förälder.

– Jag räknar ner tiden. Om åtta år, då är dottern gammal nog att börja på högskola och kanske bo själv. Då kan jag flytta tillbaka hem. Jag står

i alla bostadsköer som finns i Norrlands större städer och har gjort det i arton år. Om åtta år kan jag bo mitt i Luleå eller Umeå. Jag saknar gemenskapen som bara finns i norra och södra Sverige. Där kan jag gå hem till vem jag vill och ta en kaffe utan att anmäla mitt besök i förväg.

I hans första självutgivna deckare står nyblivna föräldrars ekonomi i fokus. Ett par adopterar bort sin nyfödda son för att de inte har råd med en till mun att mätta. De tror att barnet ska få ett bättre liv hos en rikare familj. Men sonen glömmet dem aldrig. Som vuxen letar han upp dem för ett utdraget föräldramord.

”Vi var lyckliga över att få barn. Men vi insåg alldeles försent att det var tvillingar. Vi var bara dryga tjugo år och vi hade inte råd med mer än ett barn. Vi var tvungna att adoptera bort en av er. Det råkade bli du. Kan du förlåta oss? Snälla du?” vädjar mamman i slutet, när mördaren står framför henne.

Hon blir inte förlåten.

Insikten att en förälder utan pengar inför sitt barn ändå inte har någon godtagbar ursäkt återfinns genom hela deckaren.

– Ja, jag läste ett råd när jag började skriva, jag tror det var från Camilla Läckberg: Gräv där du står.

Hemma försöker han vara öppen när han oroar sig över ekonomin.

– Jag och min dotter ser andra familjer göra roliga saker på helgerna. Familjer där det finns två heltidsarbetande. Jag säger som det är: Tyvärr kan vi inte denna månad. Jag säger att andra har lättare att spara pengar. Jag är öppen med att för oss är det så att vi måste spara in på en annan sak om vi ska göra en aktivitet.

* * *

Det går alltid att se på Edvins sociala medier-konton vilken tid hans dotter somnat. Han blir superaktiv på internet under ett par timmar efter nio eller tio. Då börjar han göra reklam för sina deckare, skriva hur många han behöver sälja den här månaden för att ha råd med vardagen eller hur många dagar som är kvar till lön och vilken summa som hade behövts, om någon har lust att swisha eller kanske beställa en bok. Han skriver ut exakt vad bensin fram och tillbaka till jobbet kostar och att han kanske måste sjukanmäla sig om det är för långt till den 25, för många bensindagar. Sedan postar Edvin några naturbilder på utslagna

blommor för att muntra upp sig själv. Morgonen därpå är han uppe innan fem och kör till jobbet. Han ringer dottern på första kafferasten, ser till att hon vaknat av alarmer och är på väg till skolan.

En dag får han panik. Familjens lilla hamster ligger stendöd på morgonen när han försöker lägga mat i buren. Han kan inte riskera att dottern är ensam när hon vaknar och ser vad som har hänt. Edvin ringer och väcker sin pappa som bor en dryg timme bort och ser till att han kör in till Trollhättan innan skolan, för att vara med vid dödsbeskedet.

Edvin har en sorts koll på varje minut. Jag har inte träffat många som utstrålar samma sak. När vi träffas kollar han först att påtår ingår, sedan att han kommer att hinna till parkeringen innan hämtningen på dotterns aktivitet. Bara en gång hör jag honom prata med lugn i rösten. Det är när han en tid efter våra första möten konstaterar att han varit på samma arbetsplats länge nu, att det går bra, alla känner honom. Nästan som en fast tjänst.

* * *

Första gången jag och Edvin pratar är under ett av Kronogårdens flera stora ungdomsupplopp. Det är i slutet av maj och en utdragen protest mot socialtjänstens omhändertagande av ett barn har övergått i protester mot en väktare som ingripit mot våldsyttningar. Det har i sin tur framkallat protester mot de som protesterat mot väktaren, som var en populär lokal profil. Och sedan nya våldsyttningar mot att polisen ingripit mot de som protesterat mot väktaren som ingripit under en helt annan protest.

Under tredje natten av lika mycket smällare, folksamlingar och massiv polisbevakning vet ingen vad någon alls protesterar mot längre. Edvin och dottern lämnar stan för att få lugn och ro.

Över Facebook visar han tidningsfotografier från hur han håller sin dotter i famnen efter svärdattacken på Kronans skola två år tidigare. Han ber människor komma ihåg polisens insats under mordet på skolan, när de nu attackerar polisbilar på nätterna. När vi ses året efter är han positiv till områdets utveckling. Vid den senaste stora polisutryckningen låg centrum för vandaliseringen längre bort, på andra sidan E45 i stadsdelen Sylte, där en förskola brändes ner, en lokalbuss överöstes med sten och en väktarbil förstördes.

– Min dotter sa häromdagen att kan vi inte flytta, här smäller så mycket. Inte har det smällt sedan i höstas sa jag. Det har blivit mycket lugnare.

I Kronogården har han och dottern bott i samma tvåa i snart tio år. Vore bara hyran på 5 100 kronor lite lägre hade det varit perfekt. Edvin trivs i huset, där det är vanligt med hushåll där bara en av två vuxna arbetar, och känner sig hemma i området.

– Vi har grannar som är väldigt hjälpsamma och vänliga, som har barn i samma ålder och kan vara barnvakt. Jag tror här mest bor låginkomsttagare. Eller jag vet inte snittlönen i Sverige är exakt men mina 24 000 tror jag är under medel? Man ser många andra som börjar tidigt på morgonen. Busschaufförer, taxichaufförer och tidningsbud.

På jobbet som truckförare är de flesta anställda via bemanningsföretag, men Edvin plockades tidigt ut till att få gå över till direktanställning. Han ansågs ha ovanligt bra arbetsmoral jämfört med många andra nyanställda som ofta är yngre, i tjuugoårsåldern.

– Jag är på en riktigt bra arbetsplats. Vi har det väldigt jämnt mellan arbetsgivare och personal. Ingen hierarki. Man kan prata med vem som helst. De tar till sig vad vi säger. Visst, det kommer in många tjuugoåringar via bemanningsföretag eftersom de är billigare, men de stannar oftast bara en kortare tid. Det märks att de kommer direkt från skolbänken. De är vana vid att lägga mycket tid på att stå och snacka.

Tidigare har han jobbat i bemanningsbranschen. Han började studera till lärare, men slutade när han jämförde löner och tyckte att det var onödigt. Varför skulle han sluta som väktare när han ändå skulle tjäna lika mycket efter en lärarutbildning?

– Väktare är väldigt utsatta för påtryckningar. ”Kolla bromsarna innan du kör till jobbet”, skrev en kille till mig när jag satt hans flickvän i fyllecell. Men det kändes inte så farligt. Jag skrattade lite åt honom, för jag åkte ändå buss till jobbet just då. Men alla möjliga sorters personer kan komma fram och tjafsa om de känner igen dig på krogen efter att du sagt ifrån om något. De är arga för någon tillsägelse de inte kan glömma och så drar de in hela kompisgänget i bråket.

Lagerjobb började Edvin söka för att få bättre arbetstider och komma ifrån hel- och kvällsjobb. Han trivs, men önskar att branschen var mindre beroende av bemanningsföretag.

Det är framförallt därför att han halkat efter med skulder som hans ekonomi släpar efter.

– Ett banklån hade jag ju inte kunnat få. Privat har jag kunnat låna

upp till 20 000 kronor när det krisat. Problemen märks mest när oväntade saker händer. Tv:n gick sönder mitt under fotbolls-VM förra gången och då kunde jag ju inte köpa den nya på avbetalning och så blir det en stor utgift på en gång. Jag har bara vänt mig till soc en gång. Det var i en period då mina a-kassedagar tog slut innan jag hade hunnit jobba ihop nya. Men då hade jag deltidsjobb och det funkade ju inte, soc tittar på lönen som den ser ut innan amorteringar och då ser ju allt bra ut. Nu har jag bra med timmar igen på jobbet. Det är alltid bara sista veckan i månaden som det är knapert.

7. Nadja, 21, Piteå

Säljare på en stormarknad

NADJA VAR LÄNGE en ofrivillig pitebo.

– Men nu har jag och min pojkvän köpt hus i skogen. Vi bor mitt-emellan våra jobb och pendlar åt varsitt håll på morgonen. Vi bodde i stan ett tag, men jag vill inte riktigt bo där. För jag kommer från skogen. Nu ser vi inga grannar. Bara ett träföretag som tillverkar lister.

Hon växte upp utanför Älvsbyn. Längs en grusväg på två mil ligger sju hus.

– En kilometer till vänster bodde mormor. En kilometer till åt vänster bodde morbror. I lågstadiet gick tre personer i min klass. Fast vi blev två, för en kille var tvungen att gå om. Efter lågstadiet började jag pendla en timme med skolbuss, till en klass med fjorton elever. Den skolan var en av de mest högpresterande skolorna i landet – hade någon läs- och skrivsvårigheter kunde ju läraren ta dem till ett rum bredvid i någon timme och gå igenom allting. Medan skolan i Älvsbyn trettio minuter bort hade stora klasser, hamnade man i en stökig klass där fanns inte den möjligheten. De hade istället bland de sämsta resultaten.

Nadjas mamma är chef för ett en butik i samma kedja som Nadja jobbar för. Mamman är ”arbetsnarkoman som kan jobba 200 timmar bara för att hon inte har något annat för sig”. Pappan jobbade under Nadjas uppväxt i gruvan i Kiruna.

– Pappa har alltid haft bra betalt. Tunga jobb men bra betalt. Så jag har blivit bortskämd. Aldrig behövt tänka på ”har jag råd att fara och klippa håret” utan jag har växt upp med att få allt jag ville. Mina två bröder tjänar också bra. En är vvs:are. En jobbar på bilskrot men vecko-pendlar till Stockholm för att köra grävmaskin. Om man jämför med mina bröders löner tjänar jag och min pojkvän super-, superlite. Det är först nu med min nya tjänst som jag behövt börja tänka på pengar.

* * *

När Nadja jämför generationerna stannar hon till vid saker som att hennes föräldrar kunde betala hyran när hon behövde flytta in till Piteå

för gymnasiet och att det inte var ovanligt bland kompisars föräldrar heller.

– Jag jobbade ett tag på Max, men när det gjorde att jag inte orkade med studierna lika bra längre tyckte mamma att jag skulle sluta. Jag kunde bara sms:a att jag handlat mat för 400 kronor, så satte hon in samma summa på mitt konto.

Trots att hon och kompisarna har samma sorts yrken som föräldragenerationen känns motsvarande scenario osannolikt om hon eller sambon inte först byter karriär.

– Jag har jobbkompisar som är trettio-ish som säger ”jag ska bara kolla hur mycket pengar jag har kvar” innan de köper lunch. Och då är det lunch för åttio spänn. Det brukar vara någon dag innan löning i och för sig, men ändå. Mina föräldrar – de hade redan köpt huset och knappt tagit lån på det när de var trettio. När min mamma var i min ålder hade hon barn och ett till på väg och det funkade ju. Mina kompisar hade mammor som var hemmafruar och det var inga problem då. Medan nu måste ju båda jobba för att ens kunna ha en hyresrätt.

* * *

Miranda Borgkvist som jobbar fackligt för Handels i Malmö tar mig till ett par unga butiksanställda tjejer för att jag ska komma in i sammanhanget. Hon beskriver hur det är svårare att väcka engagemang här än i andra branscher, för att många butikssäljare inte ser på sig själva som framme. De ser jobbet som tillfälligt, även när de stannat länge på samma arbetsplats. Därför blir en kamp för arbetsplatsen inte lika mycket värd. En fot är redan på väg därifrån, även om klivet kan ta längre tid än väntat.

Pusslet med timmarna är det vanligaste problemet. Det påverkar också säljarnas privatliv.

– Jag har medlemmar som säger att de aldrig skulle överleva utan sina partners.

Miranda introducerar mig för ett skyddsombud för Zara på Väla köpcentrum i Helsingborg. Hon beskriver hur hon har hittat ett sätt att få psykosociala frågor som säljhets, mobbing och kränkande tillsägelser från Europachefer att tas upp på fackmöten och genom det skapat en av få levande fackklubbar inom svenska Zara. De frågorna har varit lättare att få diskussion i direkt, och kan senare gå över till ekonomiska frågor.

Det är också Miranda Borgkvist som presenterar mig för Nadja i Piteå, men Nadja har en annorlunda hållning till det fackliga arbetet än vad jag är van vid. Hon vill inte att vi skriver ut namnet på butiken där hon arbetar. Att hon får vara fackrepresentant där, eller "språkrör" som de också kallar det, ser hon som ett förtroende från arbetsgivarens sida som inte kan användas till att uttala sig hur som helst.

Byggnaden är stor som en borg. Mer som ett helt köpcentrum än ett matvaruhus. Nadja passerar igenom på sin lediga dag för att köpa hem en vattenmelon på rea.

Det är den femtonde, datumet då hon får lön, och en av årets första riktigt varma vårdagar. I butiksgångarna möter hon en av sina många exkollegor. Han har fått det sista lönebeskedet från butiken, inklusive all inestående semester.

– 44 000! ropar en ung kille triumferande till henne.

Kollegan är inte ensam om att nyligen ha gått över till ett logistikjobb i hamnen. Sedan hösten har runt femton av Nadjas sextio kollegor sagt upp sig efter en omorganisation. I det nya systemet delas alla butiker in efter om de är mindre eller större och inför förändringen har scheman gjorts om. Några i personalen har räknat ut att de förlorar ett par tusen i lön på att byta till tidigare arbetstider. Det har gjort att personalsammansättningen ruskats om.

Det är framförallt ett shippingföretag som lastar av containers från båtar som lockat till sig många av dem som slutat. I deras ställe är en stor grupp sommarjobbare på plats i butiken. De går runt bland pelare där smileyknappar från argaste röd till gladaste grön finns uppsatta, för att kunderna ska kunna knappa in hur bra bemötandet varit från personalen.

Nadja visar hur cheferna vill att hon ska hälsa på varje kund medan hon sätter upp varor på hyllor.

– De vill till och med att vi ska störa folk som är bortvända och inte håller ögonkontakt, för att säga hej.

* * *

Väntelistan för butikens timmisar att få tjänster, med fasta timmar i månaden, är lång och krymper långsamt. Nadja står själv på den. Hon väntar. Efter uppsägningarna har hon lyckats komma in på ett litet kontrakt med bara 20 timmar i veckan. Det innebär att hon som timanställd

egentligen fick jobba betydligt mer och tjänade bättre än nu, men med sin fasta tjänst har hon tryggheten i att vara fast och möjligheten att bli inlasad längre fram.

Trots att uppsägningarna flyttat upp Nadja ett pinnhål på väntelistan till en bättre tjänst, saknar hon de som slutat. Personalflykten lämnar hål i den dagliga rutinen. Med det nya systemet behövs mer personal tidigt på morgonen för att plocka in varor.

– När plocklagret infördes var det många som fick gå från kvällstid till dagtid för att kunna plocka från sju på morgonen. Vissa tappade 4 000 kronor när all ob gick förlorad och då har de sagt upp sig. Det märks att de är borta. När vi började med plocklagret brukade vi bli klara med alla varor klockan tio. Numera har vi varor kvar att plocka klockan fyra. För att ordinarie personal har sagt upp sig och de nyanställda tar mycket längre tid på sig.

* * *

Nadjas pass är korta, på fyra och en halv timme, men börjar tidigt. Det innebär att hon kör till jobbet vid femtiden fem dagar i veckan men är klar till lunch. Att hon börjar tidigt gör att det inte går att hoppa in extra och ta lönsamma kvällspass också, för då stämmer det inte med dygnsvilan. Hon får ut mellan 10 000 och 12 000 kronor i månaden, mindre än hälften av vad hon kunde få som inhoppande timanställd – men ett bättre upplägg för att ansöka om lån på banken och kunna flytta ut ur Piteå igen.

– När vi började söka lånelöfte tjänade jag fett mycket mer! Jag kunde ha 26 000 kronor efter skatt. Men då fick jag inte låna, för jag hade inte mina fasta timmar utan olika timmar per vecka, och min sambo hade provanställning. Vi väntade tills hans provanställning gick ut och jag gått över till tjugotimmarsvecka. Sedan gick det.

– Nu har vi tagit huslån, topplån och handpenninglån. Villan kostade 650 000 kronor. När vi flyttade in dog batterierna på båda bilarna, så pengarna skenade iväg. Vi lånade 10 000 kronor av mina föräldrar och håller på att betala tillbaka det nu.

Hon delar alla pengar med sin pojkvän rakt av. Det var när han fick ett nytt jobb på ett företag inom kontorsteknik som de kunde flytta till huset i skogen.

– Han får ut runt 16 000–17 000 kronor. Nu när jag har min dåliga tjänst så betalar han en större del än vad jag gör. Vi kör med att den som har pengar betalar. Eftersom jag får lön den 15 tar vi mina pengar då och sedan hans i slutet av månaden.

– Innan var det tvärtom. När han flyttade upp hit från Skåne var han arbetslös i någon månad. Då stod jag för allting. Sedan fick han jobb i en butik här i stan. Han fick ut 6 000 kronor för det. Det var tretimmarspass tre dagar i veckan. Butiker gör så för att tretimmarspass är minimum. De används för att chefen ska kunna ta in någon när han själv går på lunch. Då har butikschefen kanske tre stycken extraanställda som delar på de här korta passen.

De flesta säljare de känner löser sin vardag genom att vara två.

– Två andra extraanställda i butiken där min kille jobbade blev tillsammans och flyttade ihop i en etta. De får bostadsbidrag. Och lite pengar från sina föräldrar. Och de försökte ta extrapass som bartender på O'Learys också, men det var svårt att kombinera nattpass där med dagpass i butik.

Några veckor senare har Nadjas tjänst utökats.

– Nu har jag fått 28 timmar i veckan. Min gamla tjänst på tjugo timmar ligger ute. Vi har trettio sommarjobbare men hittills har ingen av dem sökt min tjänst, för att den ger så dåligt betalt.

Nadja är nu ansvarig för salladsbaren, en vagn med lådor där kunderna själva plockar ihop lunchsallader att ta med. Förutom att se till den sitter hon i kassan en timme per dag och packar upp varor på hyllor under resten av tiden.

– Generellt har vår butik ändå helt okej kontrakt. Här har alla som är fast anställda minst tjugo timmar. Det är bra, vissa butiker har mycket mindre. En tjej i Boden har ett kontrakt på fem timmar.

De är oftast de som är yngre och som fortfarande bor hemma som har tjänsterna med få timmar. Men hur de ska kunna komma upp i den standard hennes familj hade under uppväxten på två bra knegarlöner, det vet hon inte.

– Vi måste byta jobb då i så fall, både jag och min sambo. Även om han håller på med IT-teknik så är han butiksanställd. Han måste söka

sig mot en mer renodlad IT-tekniktjänst om vi ska komma uppåt. Jobba på ett serverhus någonstans. Han funderade på en teknikertjänst på en militärflygbas utanför Älvsbyn tidigare.

Hon delar tänket med de flesta hon gick i gymnasiet med och som redan arbetat på de mest kända butikskedjorna runt Piteå och som alla sett mönstret: Timmarna räcker inte till.

– Självt vet jag inte vad jag hade kunnat förändra, för jag gillar verkligen att jobba inom handeln. Jag gick handelsprogrammet på gymnasiet och med min utbildning vet jag inte vart jag annars skulle ta vägen. För att klättra ekonomiskt får man börja på ett ställe och jobba sig upp lokalt, det är så jag tänker. Men det tar tid.

Hon är säker på att den trygghet hon växte upp med inte kommer tillbaka om hon inte byter bransch.

– Mina föräldrar har kunnat ha varsin bil, villa, en utlandsresa per år. Jag och min sambo? Nej, just nu skulle det inte gå. Okej, vi har två katter men vi skulle inte kunna skaffa hund. Särskilt inte en Sankt Bernhards som vi gillar. Skulle den behöva gå till veterinären en enda gång så skulle det aldrig gå.

8. Nafisa, 27, skyddat boende i Mellansverige

Städerska

I NAFISAS TVÅA står den största rutschkana jag sett. Den är högre än hennes äldsta dotter, som precis når 150 centimeter. Rutschkanan är en av de dyra presenter hennes exman skickat på senare tid. Han lämnar dem via bekanta. Nafisa är inte sentimental, hon låter alla barnens fina saker stå framme, även om de kommer från honom.

Men det är samtidigt en av sakerna hon hatar med sitt nya liv.

Alla övervägningar har blivit taktiska.

I den första rondan av vårdnadstvisten gick hon med på gemensam vårdnad. Hennes juridiska ombud föreslog det, för att visa sig samarbetsvillig. En skenmanöver. Senare, när det fanns flera orosanmälningar, kunde de ansöka igen och då vinna vårdnaden.

– Att bli duktig på rättsprocesser är det smutsigaste jag gjort. Men jag hade sett andra kvinnor på boendet misslyckas och jag ville inte förlora, säger hon.

– Jag hade en helt annan känsla i början. Av att jag gjorde något som var rätt och att jag bodde med andra som också vågat göra det. Att vi följde vårt öde på något sätt. Så känner jag inte längre.

Det är ett halvår sedan hon fick sin första egna lägenhet. Jobbet har hon fått genom kvinnocentret och mycket av hennes liv utgår fortfarande från det sammanhang hon byggt upp där. Hon städar trappuppgångar tillsammans med en kvinna som också bodde på det skyddade boendet.

När vi pratar om hennes ekonomi är många av svaren dubbla. Som frågan om hon skulle kunna låna 50 000 kronor: Å ena sidan har Nafisa aldrig haft 50 000 på ett konto. Å andra sidan har hon tillräckligt många lojala vänner som hon tror, i vissa fall vet, skulle gå samman för hennes skull.

Eller orkar kompisar bara med den första krisen där du blottar dig, blir det för mycket sedan?

Å ena sidan är Nafisa ägare till ett välmående assistansföretag. Å andra sidan ligger hon i en konflikt om bodelning av bolaget och har egentligen aldrig styrt på det sätt hennes styrelseplats antyder. Hon är

öppen med att hennes man bara satte henne som ägare för att hålla sitt eget namn rent från Kronofogden, om affärerna skulle gå dåligt. Sett till det överväger hon att ge bort sin del i bodelningen. Samtidigt har hon heller aldrig fått lön under hela sin tid som gift och något värt borde tiden hon lagt på familjeföretaget vara.

En av trappuppgångarna hon har ansvar för på jobbet har nyligen haft ett mord på en kvinna med flera barn. Mannen i familjen har åtalats för knivmord.

Nafisa såg när de lyfte ut kroppen ur lägenheten. Ingen vet att deras städföretag anställt många från ortens skyddade boende för kvinnor och deras barn. Hon och kollegan lät smutsen vara kvar i trapporna den dagen.

– Kanske brukade vi vara på andra sidan hennes ytterdörr när misshandeln pågick. Tänk om vi hade hälsat. Blivit bekanta. Tänk vad som kunde ha hänt. Hon visste säkert inte ens att boendet finns här i stan. Att hon hade kunnat gå dit utan skjuts.

* * *

Det första ord Nafisa använder för att beskriva sig själv är alltid något med familj. Sedan hon föddes har hon varit omgiven av familjeföretag och det har varit självklart att yrke och familj på något sätt hänger ihop. Efter skilsmässan, när alla konton skulle gås igenom, blev hon chockad över hur lite hon tjänade och hur mycket av pengarna hon rör sig med som är sociala överföringar.

Hon tog upp med sin familjeadvokat att hennes man haft kontroll över ekonomin och att hon själv inte haft pengar. Mannen motbevistade det genast via sitt ombud, genom att skicka över transaktionerna på hennes Swedbankkonto.

– Men det var ju alltid småsummor som överförts och sedan gått direkt till köp. Mina bankpapper såg ut som brödsmlur till ankor i dammen.

Nafisa säger att hon inte har tänkt på att hon haft ett sådant konto. Om bara det som familjen har behövt köpa har rullat på så har allt fungerat. I de juridiska bråken har hon och hennes exman båda lyft fram att han fört över mycket pengar till henne. Han som något positivt, hon som bevis på att hon saknat egna inkomster, trots att hon arbetat.

– Jag har aldrig vetat att jag var fattig innan skilsmässan. Nu tänker jag på mig själv som fattig. Det är därför jag säger ja tack till alla presenter.

* * *

Kvinnorna runt Nafisa har en speciell stämning mellan sig. De har alla gömt sig för att komma undan sina före detta män eller andra kontrollerande familjemedlemmar. Oftast på grund av fysisk misshandel, i andra fall på grund av dödshot eller situationer när de blivit kraftigt utnyttjade. I Nafisas fall pågår det fortfarande rättsprocesser där de inblandade hävdar helt olika händelseförlopp, men hon har i alla fall lämnat ett fem år långt destruktivt äktenskap med två barn under dramatiska former.

Det första halvåret bodde hon med andra skyddade kvinnor och kom in i en ny vardagslunk med dem.

Hon fasades sedan ut, med tättare och tättare påminnelser om att hitta en egen lägenhet i samma stad, men fortsatte umgås med kvinnorna från boendet. Tillsammans har de ett kallt, ibland cyniskt, sätt att uttrycka sig. Det gäller även hur de beskriver varandra. Nafisa är på sin vakt mot kvinnorna från boendet, speciellt i de fall någon går tillbaka till sin man. Hon utesluter inte scenariot att någon till och med skulle söka upp den man eller det sammanhang en annan kvinna lämnat för att lämna information.

Samma misstänksamhet har hon i myndighetskontakter. Hon är vaksam på namnen på tjänstemän, tolkar och alla i rättsväsendet och vill veta namn, nationalitet och familjebild för dem hon har att göra med.

När jag frågar henne om hon kan gruppera in vilka hon tycker har det bäst i Sverige säger hon direkt att det är svenskar som bott här i generationer, är bekväma och kan leva hur de vill. Särskilt yngre, svenska kvinnor.

– Alla jag mött sedan jag lämnade min man och vårt hus har varit kvinnor känns det som. Städföretaget drivs av kvinnor och anställer kvinnor. Vårdnadstvisterna avgörs av kvinnor. Domaren var kvinna, mitt ombud var kvinna, makens ombud var kvinna, på socialtjänsten jobbar kvinnor.

Kvinnorna hon lever med pratar mycket om ”de andra kvinnorna”. De som kommer bestämma deras öden. De försöker läsa av deras karaktärsdrag.

– Vi märker direkt vilka som försöker vara våra vänner och spelar ner sin egen makt, vilka som ljuger i början, vilka som inte vågar göra oss besvikna och vilka som är för kalla för att bli involverade.

Med den nya anställningen får hon ut nästan 19 000 kronor i månaden. Men hon har utmätning från skulderna på hennes och exmannens gemensamma företag.

– Jag ringde och bad dem vänta med att driva in skulden. De gav mig en månad. Hon som svarade hos Kronofogden var en kvinna.

Hade Nafisa inte haft utmätning är det första hon skulle ha lagt pengar på en bättre, privat advokat istället för de ombud tingsrätten förordnat, och som hon har bytt ut två gånger. Hon får något vasst i ögonen när hon pratar om de sega juridiska processerna.

– Nu i domstolen är första gången jag har önskat att jag var svensk, säger hon, som är född i Sverige av föräldrar från två olika asiatiska länder.

Kampen enligt lagboken är som en ny värld hon inte bemästrat än. Mest arg är hon på de som hjälpte henne att lämna sitt gamla liv med stora ord om hur mycket skydd hon skulle få.

– I efterhand har jag tänkt att det var lätt att få skyddat boende. Själva flykten fick jag så mycket hjälp med, men sedan då? Det är som att komma till en liten kokong och ingen vill berätta för dig vad som finns där utanför.

* * *

Jobbet har gett henne och kollegan hon är i team med en egen tjänstebil. I början följde de tiderna exakt, men har mer och mer börjat med att städa en trappgång som ska vara gjord på morgonen sent på kvällen istället. Då kan en av dem passa bådars barn och sen blir det sov morgon nästa dag.

Själva jobbet ser hon som ett steg neråt i hierarkin jämfört med hennes tidigare liv, där hon hjälpte sin man och familj att driva företag inom omsorg och personlig assistans. Hon lade scheman och höll koll på räkningar. Stressen är mindre i trappuppgångarna, det är inga samtal som kan missas eller viktiga saker att ordna som hänger på henne. Men hon tycker inte om offentligheten, att hela tiden vara bland familjer hon inte känner och så nära andra människors hem. I början sattes hon på fler pass inne på kontor där ingen kommit till jobbet än. Det gillade hon bättre.

– Det svåraste med mitt liv är att inte ha kontroll. Jag har varit van vid att vara nära människor jag känner hela tiden, familjens problem blandades in i allt. Nu ska jag vara som ett anonymt blankt papper. Jag rör mig bland andra vars privatliv jag inte känner. De jag är beroende av är folk jag inte kan läsa av och som kan besluta vad som helst.

Nafisa och de två barnen försöker bygga upp ett småstadsliv på sin nya ort. Möbler har nätverk runt kvinnoboendet skänkt dem, hyreskontraktet hjälpte de henne att fixa. Hon får behålla 14 000 av sin inkomst i månaden och tänker på sig själv som långt efter andra ensamstående mammor i samma stad.

– Jag har blivit tyst på något sätt av allt som har hänt. Jag tror inte det är hälsosamt att få så mycket praktiska problem att fixa samtidigt som du nyss upplevt något stort. Ibland känner jag att jag kan se på andra som varit med om liknande saker att vi reagerar lika. De är också tystlåtna.

När båda barnen kommit i skolåldern funderar hon på om hon kan studera något som leder till ett säkert jobb. Helst skulle hon driva någon typ av företag, men ser det inte som realistiskt med den status hon har hos Kronofogden.

– Jag är inte alltid säker på att jag hade rekommenderat kvinnor i min situation att ta hjälpen och gömma sig. Kanske borde jag ha tänkt ut en egen plan istället. Hittat ett sätt att spara pengar i hemlighet?

Hon funderar på ett ord som hon tycker kan beskriva vilken grupp som står svagast i Sverige.

– När jag ser någon av de andra kvinnorna. Som den där tjejen som alltid sitter bredvid domaren och antecknar. Jag känner mig arg på dem och kanske avundsjuk samtidigt. Jag tänker att det som varit mitt liv har varit utanför min kontroll, medan de behållit kontrollen själva.

Nafisa beskriver Sverige som en plats där det inte går att vara med om en personlig kris och hänge sig åt vad som händer privat. Istället måste man hålla huvudet kallt.

– En gång började jag gråta hos min advokat. Det var på vårt första möte. Och jag tänkte på att hennes blick inte förändrades av det alls, jag tror till och med att hon kollade på klockan. Då tänkte jag att det där är exakt den självkontrollen man måste ha för att lyckas.

9. Taskin, 45, Trelleborg

Hotellstädare

TASKIN HAR PRECIS fått in hyran från de runt tjugo hyresgäster han hyr ut till på olika platser i Skåne. De pengarna är hans buffert. Nu delar han upp vilka delar som ska sparas och vilka han ska skicka utomlands.

Vi har fått kontakt genom en av killarna som sover i en vacker selskiftstvåa han äger i Trelleborg. Madrasser på golven, högt i tak och badrum fulla av duschgel i den sortens miniatyruber som brukar finnas på hotelltoaletter. Alla killarna i tvåan jobbar inom restaurang eller hotell. Det gör Taskin också. Han har aldrig gått ner i arbetstid bara för att pengarna från hans uthyrningar växt.

– Det är så många i vår krets som bor tillfälligt. Jag bodde också sådär i tjugo år. Först kom vi på studentvisum, men vi höll kvar korridorbstäderna i Lund långt efter att kurserna var slut. Det tog tid innan jag började tänka att jag kan vända det och tjäna på situationen istället. I alla fall försöka.

I dag håller han koll på öppnandet av nya arbetsplatser – framför allt indiska restauranger och större hotellkedjor – som gärna anställer nyanlända bangladeshier, nepaleser och pakistanier. Där kan han få in pengar på att hyra ut boende.

– De flesta jag känner här, deras lösning blir att öppna egna restauranger efter att ha jobbat i restaurang i femton år. Det finns några som lyckats få bättre tjänster på hotell också, som jag som varit arbetsledare för kök och städ på ett par ställen, men det är ovanligare. Att bli restaurangägare blir allas lösning, alla vill investera där de själva jobbat. Jag valde att fixa med bostäder istället för att få samma frihet i ekonomin. Sedan skickar man de pengarna in i bostäder i hemlandet, eller i mark där det kan byggas bostäder. Sen plötsligt har man en roll där som värsta investeraren, samtidigt som man städar hotellrum i Sverige. Så du är rik för dem som känner dig och fattig för andra.

* * *

Trelleborg kallas för palmernas stad, efter ett par utplanterade palmer som kommunen förvarar i växthus på vintern men sätter ut på somma-

ren. Gågatan genom stan ligger skyddad, men ett snäpp närmare havet går trafiken tungt till hamnens stora färjeläge.

För Taskin är det här hans sjätte eller sjunde kommun i landskapet. Längst tid har han bott i Lund, men han har jobbat överallt längs Skånes kust och ibland dagpendlat ganska långt med de lila pågatågen. Helst skulle han bo lite utanför någon av städerna. I hus, med familj.

– Det har blivit så att det tog lång tid för mig att gifta mig. Jag försökte med flera processer som inte gick vägen. Det är mitt livs misstag, som jag fått skämmas mycket för. Nu bor min fru i Bangladesh och det är krångel med att få hit henne, så jag vågar ändå inte hoppas och köpa hus och förbereda mig.

Killarna runt omkring Taskin berättar att de hört om den där husdrömmen i minst tio år. Men snarare än att familjeplanera ser de bara Taskin stressa runt mellan alla boenden han hyr och köper.

I valkampanjen 2010 fick han en valsedel i handen som lovade mer nybyggnation i storstäderna. Han missuppfattade kampanjen som reklam för ett bostadsbolag och frågade vad det kostade att bli medlem. Valarbetaren såg förvånad men glad ut och det tog ett val innan han insåg att medlemskapet i Moderaterna inte var någon bostadskö.

De han känner som det gått bra för ekonomiskt brukar investera i hemlandet, i mark eller fastigheter som ännu inte byggts. Han ser sin metod som en simplare lokal version av samma sak.

Det är också investeringar han kunnat visa upp för att åstadkomma äktenskapet han fått till efter många försök, där inte minst hans mamma pressat på.

– I början när du kommer hit och studerar ringer familjen non-stop och frågar om alla framtidsplaner. Sedan när du blivit äldre slutar de bry sig. Man själv slutar bry sig om vad man studerat och jobbar på någon indisk restaurang istället, för nu börjar familjen tjata om att det ska bli för sent att hitta en fru istället.

* * *

De flesta indiska restauranger har bangladeshisk personal. Systemet i köket går fort att lära sig. Förhackade grönsaker och marinerat kött. Olja, lök, grädde, lime, kryddblandningar. Och så en kille bredvid kocken som gräddar naan i ugn. Mest tjänar de ställen som har alkoholtillstånd och välbesökta luncher.

Den indiska restaurangvärlden är ett kluster där de största ägarna har flera konflikter mellan varandra. Taskin valde efter ett par köksår att medvetet söka sig till hotelljobb, för att få distans till den dramatiken. Han kommer dock fortfarande i kontakt med det som händer i köken genom att han hyr ut rum och sängplatser till arbetare.

– Nästan alla jag träffar från mitt land får med restaurangvärlden att göra på något sätt. Arbetskraften tas ofta från oss som studerat något en kort tid, som en master, och först behövt försörja oss under den tiden och sedan behövt hitta sätt att förlänga våra visum. Jag var strävande när jag yngre. Nu är jag arbetsam istället. De största ägarna däremot, de kom till Sverige för länge sedan, när bangladeshier fick asyl och allt var enkelt. De har inte den här studiebakgrunden. Det är en speciell stämning i köken när personalen vet att hemma, där är den här ägaren ingen, han har ingenting, medan jag själv kanske kommer från en ganska fin familj. Men här i restaurangen är det tvärtom.

På hotellkedjorna har han lärt känna en annan typ av arbetslag. En majoritet har liknande bakgrund som han själv. De har tidigare arbetat för något småföretag som drivs av en företagare de delar språk och bakgrund med.

– På hotellfrukostarna och på städ, där är det absolut mest Thailand och Vietnam jag träffar, det är många afrikanska länder, många som jobbat i massor av andra städer och till och med kontinenter innan de kom hit, och många kvinnor som kanske gift sig med en svensk.

– I början kom jag inte överens med de här asiatiska kvinnorna och de höll mest ihop för sig själva. Vi är som två olika läger, vi som kommit genom studier och jobb och de som kommit som någons partner.

I början tyckte Taskin att lönen – han gick in på 130 kronor i timmen – kändes låg.

– Det är mer än dubbla vad du får på restaurangerna. Men det kändes fattigt. Jag fick vänta två månader innan den kom på kontot. Det var ingen dricks till oss som inte jobbade i baren. Jag såg aldrig kontanter. Jag kände en stress av det.

Det var efter att snabbt ha erbjudits en heltidstjänst som han började se fördelarna. Han fick banklån, kunde investera i lägenheter och få in kontanter den vägen. Pengar som sedan kunde investeras i Bangladesh.

– Jag bestämde mig för att stanna i hotellbranschen när jag förstod att banken gillar sådant där.

Restaurangägare tjänar mer. Men bankerna här, de älskar sådana där hotellöner, även de som är låga. Jag får bättre ränta på allt nu. Banken sa till mig att när min fru väl kommer hit, så kommer det inte vara något problem för mig att få ett hus.

* * *

Efter sex år på samma stora kedja avancerar Taskin till arbetsledare över köks- och städpersonalen. Han mår bra i sitt team på jobbet och känner att ledningen litat på honom. De gånger han tycker att han och teamet får obefogad kritik har de en intern jargong för att avlasta sig.

– I början stannade jag ofta och drack te även om jag slutat, bara för att alla var så trevliga. Stämningen mellan oss var lättsam. Det är en annan värld än den bangladeshiska bubblan man umgås i annars.

Sent 2015 får hotellet plötsligt en ny, stor kund som svetsar samman hans arbetsteam ännu tätare. De får plötsligt mycket att prata om på fikarasterna.

– Ett vanligt rum kostar ungefär 1 400 kronor. Men kommunen betalade hotellet mer än så per dygn för att vara plats åt ensamkommande ungdomar istället. Så det året började vi tömma bokningarna och till slut bodde 300 barn hos oss. Hotellet fick in mycket, mycket pengar, men för personalen var allting helt nytt. Hela jobbet förändrades. Plötsligt bodde en massa unga i rummen på heltid och gick aldrig ut, utom för att gå på stan på kvällen. De skulle få alla mål mat varje dag och var helt annorlunda än våra vanliga gäster som man knappt märker. Vi satt tillsammans och pratade hela tiden om hur vi skulle göra.

Taskin upplever att hans team var de som i praktiken fick sköta ungdomarna. De visade dem tvättutrymmen men fick, när det kom till kritan, vara de som till slut tvättade deras kläder. De ställde fram buffémat, men om de inte var väldigt närvarande i matsalen blev det oordning. Och rummen var svåra att komma åt att städa när de var så belägrade.

Störst gnissel uppkom mellan hans arbetare och den nya personal som togs in för ungdomarnas skull.

– Det gjorde mig argast. Att vi som skötte situationen på riktigt inte räknades. Vi fick inte nya scheman eller löner och så tog de in boende-personal som skulle vara för ungdomarnas skull, för ungdomar får inte vara själv ens på nätterna. De personerna skulle sitta på en stol på hotellet

och kunde inte jobba alls. Alla var unga, mest unga tjejer, med föräldrar som kanske kunde persiska eller något annat språk ungdomarna behövde, eller så läste de till socionomer på universitetet och hade aldrig jobbat i sina liv. Det såg man på dem direkt. De satt i hotellets konferensrum med sina mobiler bara. Jag fick göra all service.

* * *

Killarna i sekelskiftstvåan i palmernas stad sitter i fönsterkarmar och röker. Förutom att ordna med sovplats brukar Taskin komma dit för att hjälpa till med deras oavbrutna frågor om svensk byråkrati. Det händer att hans tålmod tar slut och det blir otrevlig stämning, men han försöker att läsa alla inkomna brev åt dom.

Nu är det högar från Migrationsverket, Skatteverket och olika försäkringsbolag som ligger på golvet under fönsterkarmarna.

– Om inte jag översätter så gör deras chefer på restaurangerna det och de bara ljuger och säger vad som passar dem själva. De kanske säger att de kommer att få stanna om de jobbar kvar, trots att de vet att deras tillstånd ska ta slut. De som jobbar på hotell har det bättre, de lär känna andra än de som ingår i den bangladeshiska bubblan.

Taskin är trött på att se många av killarna hoppas in i det sista på orealistiska drömmar.

– Nu har några av dem börjat söka asyl av ingen anledning. Snälla du vilket slöseri med tid, bara för att få tillstånd att jobba under tiden de väntar på avslaget.

Samtidigt skulle Taskin själv inte vara i samma position som bostadsuthyrare om de olika metoderna för att kunna stanna och jobba inte fanns. Liknande dubbla känslor hade han inför det som skedde på hans arbetsplats när hotellet blev HVB-hem i ett halvår.

– Jag sa till alla kompisar som är restaurangägare att kolla efter lokaler. Ni kan också öppna HVB-hem. Ska det bara vara den unga boendepersonalen som har det bra? Jag ville öppna själv också, jag frågade alla om hjälp. Men jag var också arg varje dag på jobbet. Jag är van vid att det är noga att alla rummen städas rätt varje dag och att vi måste rapportera direkt om något gick sönder. Nu var ingenting som det brukade vara längre. Alla rummen var stängda och allting gick sönder och jag visste inte om jag skulle få kritik för det eller inte.

Droppen kommer när Taskin pratar med några av de socionomstuderande tjejerna som hoppat in som boendestödjure och får reda på att de har högre timlön än hans städare. Han tar den första konflikt han haft med ledningen under sju år. Diskussionen slutar med att han söker sig bort från hotellkedjan.

* * *

Det har gått två år sedan Taskin sade upp sig från jobbet som arbetsledare. Någon fru har fortfarande inte kommit till Sverige. Men bangladeshiska killar som behöver sovplats fortsätter att komma, så lägenhetsaffärerna rullar på.

Taskin är lite trött.

– Jag hade stora investeringsplaner när jag slutade. Öppna eget av allt möjligt. Jag har ju kontanter. Men så förra året tog jag jobb på ett nytt hotell istället. Det får räcka med lägenheterna, jag orkade inte sitta i mobilen och svara på frågor hit och dit från myndigheter.

Han har börjat som timanställd i städ-teamet på ett fristående hotell, men hoppas snart erbjudas heltidsanställning där också. Då kan han skicka in anställningsbeviset till Migrationsverkets enhet för anhöriginvandring. Där sitter man på den senaste förfrågan från hans försök till giftermål i Bangladesh.

– Jag träffar mest killarna som bor hos mig annars och de vill alltid ha hjälp med att läsa posten. De har alltid problem. De är alltid desperata. Jag saknade att dricka te på jobbet istället. Du vet, känslan när du dricker te med någon som inte vill ha något av dig.

10. Monica, 36, Haninge

Sjukskriven

MONICA OCH JAG har en lång, tät kontakt över internet innan vi slutligen ses. Det är inget unikt för oss. Hon har 1 000 facebookvänner.

Det går att följa hennes mående genom vilka tider hon svarar på meddelanden. Är det sent på kvällen mår hon bra. Då har hon jobbat på dagen, sett till att fylla luckor i en väninnas skönhetsalong genom att ta några av kundernas ögonfransförlängningar eller trådat – en metod för hårborttagning där du använder en hårt spänd tråd – några par ögonbryn. Hon kan också ha varit aktiv i ett av många ständigt pågående tjafs med handläggare på myndigheter. Eller ha besökt vårdcentralen.

Men svarar hon mycket dagtid, då är hon hemma och gör ingenting. Har ont, hänger i grupperna hon sköter på Facebook och sitter och chattar i ställningar som egentligen inte är optimala för den opererade axeln.

– Jag borde ha blivit företagare, det jag gör känns ändå som kontorsjobb, säger hon när hon visar sin soffhörna där alla myndighetspapper ligger.

Medan resten av lägenheten bär spår av småbarn och familjeliv är soffhörnan kliniskt organiserad med lösa papper i olika plastboxar.

Det är svårt att ta en fika med henne utan att samtalet glider in på något av fallen som ligger där i boxarna i den lilla soffhörnan. Det är avslag från Försäkringskassan. Överklagade fall och nya. Hon hjälper sjuka eller trötta personer med råd om hur de ska skriva för mer gynnsamma beslut.

Även med de kunder hon då och då tar emot i hemmet är detta ett ständigt samtalsämne.

Monica gjorde först om en garderob till behandlingsrum. Sedan sitt eget sovrum. Den egna sängen täcks med kuddar så att rummet blir mindre privat, sedan drar hon fram behandlingsbritten. Ett set nya ögonfransar kan ta upp emot två timmar. Hon brukar stänga dörren om de två barnen och sätta på en film på laptoppen.

* * *

Haninge är den fjärde kranskommunen till Stockholm som Monica bor i. Hon är också upp vuxen i närheten. Ibland går hon förbi skolgården

där hon brukade sitta med folköl som sextonåring. Ganska få, kanske fyra–fem stycken från hennes gamla skolklass, bor också kvar i området.

Monica växte mer eller mindre upp inne i en tandläkarmottagning som familjen drev och utbildade sig först till tandsköterska.

– Men det där är ett stort lurendrejeri, tycker hon.

Som tandsköterska assisterade hon tandläkaren, men i det verkliga arbetslivet kände hon att de hon arbetade för ofta hade kunnat klara sig själva. Monica som haft en tandtekniker, en tandläkare och två sekreterare på vårdcentraler i familjen tyckte sig se att hon var i vägen.

– En assistent som inte behövs. Så såg jag på det. Och ändå två års studier för det. Jag kände mig mest i vägen där jag assisterade. Mina vänner som började jobba direkt efter gymnasiet tjänade dessutom mycket mer.

Hon har nytta av studierna till tandsköterska på andra sätt. Hon kan vårdens administration.

– Jag märker hur färre och färre personer vet hur de ska navigera det. Folk tror att vårdcentraler har långa köer till exempel. Det är inte lätt om man inte vet exakt vilken tid man måste ringa och att man först ska lista sig och vad som är smartast att säga.

Monica är administratör för ett par facebookgrupper där människor i nöd kan få och låna mindre summor pengar av varandra, och en där besvikna användare av samma tjänst kan hänga ut de som misskött tjänsterna, så kallade swishbedragare.

Hon lägger också mycket tid på en grupp för cancerpatienter som får pendla långt för strålbehandlingar. En äldre syster var tidigare en av dem. Monica driver fortfarande att systemen fick för lite ersättning för sina sjukresor med buss under en period.

– Vi har någon sorts samhällskritik i det vi gör, men jag kan inte säga mot vem eller vad den kritiken riktas. Det är ännu mer ett praktiskt nätverk. Vi skriver ansökningar åt varandra och lånar varann pengar.

Mest tid läggs helt klart på grupper där regler för sjukskrivningar diskuteras. Efter att ha följt Monica en längre tid håller jag med henne om att gruppdiskussionerna är som hennes kontorsjobb. Tiden personerna med avslag lägger på att förstå vilka formuleringar som leder till vad hos Försäkringskassan är som om de drev en mindre byrå med utredningsuppdrag.

Det är mer än sex månader sedan hon fick några pengar av Försäkringskassan, men trots det fortsätter hon att förlänga en sjukskrivning

för den skadade axeln hos en läkare i primärvården. Läkaren går med på att skriva ut intygen men vet att de inte räcker för vad myndigheten kräver. Monica och ett par bekanta i gruppen har ändå en teori om att papper på en sjukskrivning utan glapp från läkare kan vara till hjälp i framtiden, om Försäkringskassans praxis ändras.

– I början var vi alltid upprörda. När någon fick avslag eller när två personer i gruppen med samma diagnos ändå fick olika besked. Nu tar jag mig an fallen på ett annat sätt. Mer metodiskt.

* * *

Vänner som jobbar på myndigheter har lärt henne grunderna. Sedan följer hon slaviskt alla uppdateringar av nya regler som Försäkringskassan antar.

Mest kunskap får hon av att själv vara sjukskriven. Det var när hon gick från en fast tjänst som tandsköterska till att börja hoppa runt på timjobb, i butik och i kompisars skönhetsalonger, som Monica fick impingementsyndrom i axeln. Hon hade precis börjat ta jobb i skönhetsalonger och lärde sig utföra flera behandlingar.

– När det inte fanns så många salonger så gick det. Man kunde vara fyra behandlare om en lokal och kanske vara den enda salongen i området.

Det var den gulderan som fick henne att vilja lära sig kunna ta kunder själv. Men ruschen varade inte länge.

– Sedan stängde alla egensalongerna. Allas investeringar föll. Man började flytta in bakom något skynke hos en frisör istället. Efter ett tag gick inte det heller och folk började öppna salonger hemma, sätta upp britsar i vardagsrummet och så. Sedan kom alla vietnameserna och ingen kan tävla med deras salonger, det är som ett rullande band med ögonbryn och ögonfransar. Jag vet inte hur deras nackar klarar det. Kolla hur de sitter med huvudena böjda över kunden. I två timmar. Och så direkt över till nästa.

En period kunde hon balansera flera butiksjobb, gästspel i olika salonger parallellt med en fot kvar i tandläkarbranschen.

– Man känner sig så stark när det där fungerar. Du känner många på stan. Du har många kontakter. Du kan hoppa in var som helst. Sedan är du borta några år för barn och plötsligt är det inte samma läge längre, att du bara kan dyka upp och hoppa in var som helst, och du skulle känna

dig dum i huvudet om du började en ny utbildning som äldst i klassen. Det är väl klassiskt att skada sig i den vevan, jag vet inte, men när axeln tog stryk var jag nästan lättad över att jag skulle få vara sjuk ett tag.

Efter många turer har axeln fått opereras och hon har fått hjälp med kortisonsprutor. I början försökte hon ta ut arbetsdagar för att ta kunder och lägga ögonfransar.

Hon säger att hon blev rädd att pengarna från Försäkringskassan helt skulle upphöra när hon gjorde så och började ta emot kunder svart istället.

– Jag vill säga att det är administrationens fel. Kanske kommer det låta dumt när du skriver det.

Hon får ut runt 10 000 efter skatt och har sedan barnens och bostadens bidrag. Men pengarna från ögonfransbehandlingar i hemmet är de pengar som ger livet glädje. Det är de pengar familjen använder direkt.

– Jag tänker på det som två liv. Det vi måste ha till alla autogirobetalningarna och sen det extra som är oregelbundet, men som är det vi lever av. Allt på Ica Maxi och varje gång det är rea på Lindex och ibland något som bara är "extra". Jag vet att mina barn blir glada varje gång de ser någon komma för brynen eller fransarna.

* * *

Är det en lugn dag i närmsta vännens salong fixar Monica och väninnan ögonbrynen på varandra, innan de sätter sig med sina mobiler och håller koll på diskussionerna.

– Det får mig att känna mig aktiv. Jag önskar att det gick att aktivera sig ännu mer. Att allt det här ledde till att något producerades, eller att vi hade ett kontor där arbetet med sjukskrivningar var ett riktigt arbete.

Flera i sjukskrivningsgrupperna har fått brev från en och samma advokat. Han erbjuder sina tjänster till den som vill överklaga ett avslag. Gruppen diskuterar hur han vet om att de ansökt och fått nej. De uppvisar olika grader av misstänksamhet mot erbjudandet. Monica tror att det kan fungera, bara ingen betalar i förväg.

– Ärligt talat var min första tanke att jag borde ha kommit på det. Kanske inte riktig juridisk hjälp, men att stödja oss med avslag som ett jobb.

Salongen hon och väninnan sitter i är stilla. Kunder kommer. Men bara från en krets som redan känner till dem och går på återbesök.

Monica trivs egentligen bättre med kundrelationer som inte är så återkommande. Hon tycker att det lätt blir att man ger behandlingarna gratis eller billigare när man lär känna tjejen. Då blir skönhetskunskapen mer som kunskapen om Försäkringskassan, något hon bara lägger tid på att hjälpa andra med men som inte för livet framåt.

Skönhetsbranschen blir lätt passiv och trög för de som inte tillhör någon kedja eller en ny, stor satsning. Med sex månader utan riktig inkomst bakom sig har Monica börjat kolla på vad hon kan göra trots axelskadan. Facebookvännerna hjälper till att kolla möjligheter i närliggande kommuner. De är en sorts nätverk ingen hade planerat för, men som kommit varandra nära medan de alla tjafsat med Försäkringskassan. Kanske kommer de kunna ha kvar den närheten, även när det inte längre finns så mycket hopp om att vinna argumentationen om att få sina sjukskrivningar godkända.

Bland gruppmedlemmarna har majoriteten en bakgrund inom vård- och omsorgsyrken och har blivit sjuka efter ganska många år inom samma yrke. Andra har hoppat runt mellan arbetsplatser där de haft samma sorts uppgifter.

– Jag tror många håller med mig i att önska att det skulle vara lättare att hitta nya arbetsuppgifter och att du skulle vara välkommen på fler platser. Jag kan känna mig så låst i att det jag framförallt gjort sedan jag slutade som sköterska är butik och skönhet. Egentligen kan jag mycket annat och det gäller många saker där en axel inte behöver vara stark. Jag vet bara inte hur jag skulle bevisa att jag kan det. Jag vet inte hur någon skulle tro mig.

* * *

Monicas ”extrapengar” är förrådiska.

I perioder precis efter stora högtider försvinner plötsligt kundförfrågningar. Det är när hon lever bara på Försäkringskassan som stressen kommer tillbaka.

– Kanske skulle jag vara stressad hela tiden, men så märks det mindre för allt det här med fransarna, säger hon.

Under ”torra” perioder hjälper facebookvännerna med avslag varandra genom att skicka snabba kontantbidrag över mobilappen Swish.

De betalar alltid tillbaks med kort varsel, men tar då emot nya smålån

och fortsätter i en cirkel. Monica föredrar det systemet framför att låna av människorna som känner och älskar henne. Det blir "för intimt", säger hon.

Bäst känns det att låna av gruppmedlemmar som hon också kunnat hjälpa med myndighetskunskapen hon byggt upp. Ibland skriver hon överklaganden eller föreslår praktiska lösningar till medlemmar utan inkomst.

– Jag känner att jag är bra på det nu, att det nästan är som en utbildning att sköta grupperna. Men det klart att jag önskar det var något annat jag blivit bra på under den här tiden. Något som hade gått att skriva i ett cv.

Jag frågar Monica vilka grupper hon ser som starkast och svagast på arbetsmarknaden och i samhället. Jag tänker att hon ska nämna ägare till butiker eller mindre kliniker, men nej. Det är framförallt anställda som kan känna sig garanterade jobb som hon lyfter upp.

– Först de som har en utbildning som direkt går att använda. En titel i ett bristyrke. Då tänker jag på en väninna som är barnskötare. Verkar vara perfekt att ha utbildat sig till.

Hon beskriver hur vännen har kunnat få jobb på långt över medel-lönen genom att flytta till olika kommuner med stora behov.

– Och en annan som är ämneslärare och kan fråga efter ingångslöner som är helt bananas. Sedan finns de som jobbat för starka företagsnamn. Jag har tänkt helt fel. Man ska inte låta allt bygga så mycket på privata kontakter som jag gjort och jobba för kompisar och småfirmor. Nej, man ska tänka "vad finns kvar om tio år? Vad kommer se bra ut även då?" Man måste samla bevis i sitt cv. Ingen kommer tro dig om du inte har bevis på att du är arbetsam och eftertraktad. Det tror jag är den starkaste positionen du kan vara i, den där du har mycket pappersbevis.

Hon tycker också att självsäkerhet i myndighetskontakter är viktigt.

– Det är väl något jag känner att jag har mer än många andra. Systemkunskap. Det tror jag behövs när samhället blir krångligare att förstå. Min dotter och hennes vänner kollade häromdagen när jag fyllde i en undersökning som SCB postat. Att förklara påståenden i den tog halva kvällen.

I diskussionsgrupperna som Monica hänger i kallas läget i Sveriges välfärdsinstitutioner för "system som byggs på varandra". Den som föl-

jer många ärenden lär sig att tyda vilka regler som kan stå tillbaka och vilka som prioriteras för tillfället.

– Det är guld värt så fort någon känner någon som jobbat i socialtjänsten eller på myndighet. Även de som jobbade för länge sedan. Vi vill veta allt! Det är genom att kunna grundsystemet och sedan påbyggnaderna också som man kan lära sig förstå labyrintherna. Det är det vi lär varandra i mina facebookgrupper.

Svagast på arbetsmarknaden och i Sverige i stort i dag tycker hon att människor utan den här systemkunskapen är.

– Jag skulle säga någon som varken förstår de hjälpsystem som finns i mer informella sociala kretsar, eller som saknar kunskap om samhällssystemen. Och så de som inte har examen i ett bristyrke. Jag tror att det är de som kommer att gå vilse.

11. Anis, 30, Kalmar

Köksbiträde

KOLLEGAN RINGER med detaljerade instruktioner:

– Du kommer dit. Som hon vill. Men innan stängning, gör en sak för mig. Släng all tomatsås du ser.

Det är lördag kväll och alla på den italienska pastakedjan har tackat nej till jobb. Restaurangen var egentligen stängd för renovering över helgen, men skulle i sista stund hålla öppet ändå. All personal har tackat nej för Anis skull. Anis själv är det köksbiträde som den kvinnliga restaurangägaren ringer sist. Hon låter skamsen.

– Hej Anis, jag vet att jag inte har svarat på ett par av dina senaste meddelanden. Du ska absolut få de papper du behöver. Men kan du öppna i morgon? Ingen annan säger ja. Kan du snälla komma och jobba?

Frågan förvånar honom. Kunde det verkligen stämma att de andra var upptagna? Han känner de flesta kollegor som singlar som aldrig tackar nej till jobb och som dessutom är mer populära hos ägaren. Anis blir tveksam och ber att få återkomma. När han lagt på ringer han sin bästa kollega Samuel.

Då får han höra planen om tomatsåsen.

* * *

Anis flyttade till Sverige från Italien för att studera på Blekinge Tekniska Högskola. Det var åtta år sedan. Hans familj, som en gång glatt betalade resan, har för länge sedan gett upp hoppet om att han ska slutföra sin utbildning och hoppas istället på att han åtminstone inte kommer hem och skämmer ut dem. I Italien har han uppehållstillstånd men inte medborgarskap. Familjen är pakistanier med släkt utspridd på tre kontinenter.

Med förhoppningen att ett andra pass snart ska lösa sig sitter så Anis i en exflickväns bostadsrätt i området Lindsdal och försöker få sina olika tillfälliga arbetsgivare att gå med på avtal som ska leda till ett permanent uppehållstillstånd som arbetskraftsinvandrare. Det går sådär.

Allt är inrett i vitt trä. Exflickvännen fick det yrke Anis försökte utbilda sig till. Sedan gjorde de slut.

Tidigare har Anis alltid flyttat till nästa tjejs lägenhet, men det här uppbrottet kom utan nya inblandade partners. Då visste han inte längre hur han skulle göra med boende. Tjejen lät honom hyra lägenheten, eftersom hon själv med sitt fasta jobb lättare kunde skaffa en ny.

– Jag har aldrig tänkt på det, men det är sant. Jag har bara bott i lägenheter som flickvänner har skaffat.

* * *

Pastakedjan är Anis favoritarbetsplats av de restaurangkök han testat. Det är vitt, korrekt, bra arbetstider, ordning i schemat. Det enda som oroar honom är en delägares vilja att få in mer och mer italiensk personal. Kedjan försöker förnya sig som napolitansk pizzeria och vill ha in kockar från den mattraditionen. Själv har han bara bott i Italien i vuxen ålder och söker sig helst till restaurangens icke-italienska personal.

Han säger att tjetet om den napolitanska pizzan fört den icke-italienska personalen närmre varandra och delat upp arbetsplatsen i två falanger.

För några veckor sedan har alla med fasta anställningar fått höra att de ska gå över till att jobba på timbasis.

Anis kollega Samuel vill undersöka om det verkligen går att göra så. Först är Anis inte särskilt intresserad, han bråkar aldrig om pengar och villkor på jobbet, men sedan inser han vad förändringen skulle betyda. Att han kommer fylla trettio ståendes på noll. Han kommer att förlora det enda – en fast vit tjänst med korrekt lön – som på sikt kan leda till ett EU-pass.

Under lång tid försöker han få kontakt med ägaren för att höra om det går att vänta med förändringarna så att hans tillstånd i landet inte äventyras. Hon svarar inte på mobilen. Han ber om intyg på hur mycket han kommer tjäna. Kanske kan det täcka upp ifall Migrationsverket funderar på att avslå hans ansökan. Fortfarande inget svar.

Samuel säger att alla ska komma överens om att pressa ägarna till att behålla Anis tjänst som den är. Renoveringen blir deras perfekta tillfälle. Utan att Anis vet något pratar hans icke-italienska kollegor ihop sig och bestämmer att alla ska anmäla förhinder när de behöver öppna igen och ange Anis förändrade kontrakt som anledning.

– Om vi alla tackar nej blir hon till slut tvungen att ringa dig, förklarar Samuel i efterhand.

* * *

Det är via Akademibokhandeln som Anis träffat både sin senaste tjej och en tidigare innan det. Han köper så många av titlarna under nyinkommen skönlitteratur på engelska att personalen noterat honom. Han har också skaffat vänner där. Böckerna fotar han och lägger ut på ett instagramkonto som han och ett par vänner i olika länder har tillsammans och som fokuserar på berättelser som ifrågasätter religion, handlar om människor som klarat av balansen mellan familjens förväntningar och den egna viljan och som kopplar till Asiens moderna historia.

De är en tight urdu- och hindispråkig kompiskrets som skulle ha varit övre medelklass i sina, eller sina föräldrars, hemländer. Majoriteten av de litteraturintresserade vännerna jobbar dock långt ifrån en kulturell värld i Sverige. Den bokinstagrammare som bor närmst Anis jobbar på McDonalds i Oskarshamn. Där är han äldst i köket och ingen tonårig kollega vill ha boktips av honom. Men på instagramkontot får han ett tiotal kommentarer under varje tips.

Anis beskriver sina kärleksrelationer som det han huvudsakligen lagt sin energi på, levtt för och fått ut något av under tiden i Sverige. Hans jobb har liksom bara funnits i bakgrunden. Ingen av de tolv olika restauranger och caféer där han arbetat hittills har kunnat ge honom de papper som behövs för ett tillstånd som kan leda till ett fast svenskt uppehållstillstånd. På grund av det italienska tillståndet har det inte heller varit akut. Men inför sin trettioårsdag känner han annorlunda inför situationen.

– För mina föräldrar är trettio en viktig gräns. Efter det tycker de att det är försent att få ett bra jobb i deras hemland och försent att utbilda sig i Europa.

* * *

Anis lovar ägaren att öppna nästa morgon. Han går och förbereder köket. En av ägarens mest lojala italienare kommer in några timmar senare för att stå i kassan på lunchen. Men köket har Anis själv.

Alla andra har stannat hemma. De låtsas vara upptagna. Ett kontrakt som sträcker sig tillräckligt länge för att Migrationsverket ska kunna bevilja ett permanent uppehållstillstånd – det är vad han lovats av ägaren för att han kom och jobbade i dag.

Anis har sökt många gånger tidigare och vet vad det måste stå på kontraktet. Ägaren vill helst kalla honom kock/köksbiträde, men skriver hon så kollar de av Anis lön mot kockars lönenivåer, inte biträdens, så han kräver att bara kallas köksbiträde. De har testat att lämna in kontraktet till Hotell- och restaurangfacket, som måste uttala sig till Migrationsverket. Facket svarar med att skicka en länk om hur arbetsgivaren tecknar kollektivavtal. De föreslår alltid avslag på alla arbetsplatser som inte har det, även om lönerna i sig följer kollektivavtalsnormen. Men Anis vet att Migrationsverket kan bevilja ändå, bara ägaren nu inte får för sig att strunta i kontraktet.

Han lagar all mat själv den söndagen. Nästa morgon har hon lovat att ett kontrakt ska ligga färdigt och utskrivet.

Anis går till vasken, precis som Samuel föreslog, och häller ut burk efter burk med passerade tomater. En pastakedja kan inte öppna till den lönsamma måndagslunchen om tomaterna är slut.

– Jag vet var vårt andra förråd med tomatsås är. Men hon, ägaren, har ingen aning, hade Samuel sagt när han ringde om planen.

Det är Samuel som kommer vara huvudkock under måndagen, när den nyrenoverade restaurangen går tillbaka till vanliga öppettider. Han har uppgivet insett att han själv kommer förlora sitt kontrakt och aningen få byta ställe eller börja jobba på timmar igen. Men han vill göra det här för Anis skull.

– Så vi får se i morgon om ditt kontrakt verkligen ligger på plats. Annars har jag ett sista vapen. Jag kommer säga att jag inte visar var förrådet med tomatsås är förrän hon signerat ditt avtal.

* * *

När jag sitter ner med Majgull Axelsson som skrev föregångaren till den här rapporten för tjugo år sedan, efter nittiotalskrisen, frågar hon om jag möter en skam över att vara fattig i Sverige.

Hon beskriver skammen som central.

De människor hon porträtterade jämförde sig hela tiden med en svensk medelklass som hade det bättre ställt.

Den medelklass Anis tittar mot finns i föräldrarnas hemstad eller består av utflyttade pakistanier som lyckats bättre i olika europeiska länder. Det han har runt omkring sig kategoriserar han på andra sätt.

– 7 000 kronor i månaden är minimum för att klara sig i Sverige tycker jag. Och 7 000 ser jag att många olika människor har. I princip alla jag träffar, utom tiggare från Rumänien, har haft minst 7 000. 7 000 var också vad jag hade i början, men då var jag i och för sig inte singel så ofta. I dag får jag det dubbla efter skatt.

Anis känner en skam inför människor han jämför sig med, som levt liknande liv. Att det blev 30 år utan mycket att visa upp.

Men i det svenska samhället, där känner han sig inte underlägsen.

– Ungdomar som är helt och hållet uppväxta i Kalmar kommer ändå och söker jobb på samma ställen som jag. Och bland människor som pratar mina språk finns alltid någon som är mer ny.

De två intervjuade som är mest politiska i den här rapporten, Nisse som är sverigedemokrat och Sven som är vänsterpartist, är de som har en mer tydlig analys av att de själva tillhör en grupp – svensk pensionär som tidigare varit arbetare respektive arbetare i glesbygd – som fått kämpa extra. De har också en klarare ståndpunkt i att det existerar en underordnad grupp, att samhället inte är ett mysterium.

I dag, jämfört med tiden för Majgull Axelssons rapport, skulle jag säga att de flesta jag intervjuat lever i scenarier där de i sin vardag ser människor som har det värre. De ser också människor de inte vet så mycket om, där de bara kan ana hur mycket eller lite pengar de har att röra sig med.

Anis talar till exempel mycket om personer som fått inkomster från kriminalitet och som han stöter på i restaurangvärlden, liksom om företagare som tjänar pengar på osunda upplägg. I en sådan indelning blir det snarare en stolthet, ett moraliskt överläge, att tillhöra de som tjänar mindre i sin bransch, menar han.

* * *

Anis trettioårsdag firas med Samuel, som bytt jobb efter att ägaren velat flytta över honom till en timanställning, och killen som han delar instagramkontot med. De lägger upp bilder från en bar i Kalmar.

Hans föräldrar ringer och beklagar sig över Anis framtid. Han ljuger och säger att han fått erbjudande om att hyra en bostad i exflickvännens hus permanent från bostadsrättsföreningen. Mest för att ha någon typ av bra, vuxen nyhet.

Hos Migrationsverket ligger den senaste ansökningen om uppehållstillstånd på grund av arbete. Kompletterad med ett perfekt kontrakt från pastakedjans ägare, där han nu är den enda i personalen som inte är helitalienare.

Han frågar aldrig Samuel hur det gick till när kontraktet levererades den där måndagen. Om tomatsåsen faktiskt fick hållas som gisslan tills ägaren gav efter, så är det en hemlighet ingen på restaurangen vågat hålla emot Anis i efterhand.

Rapporter i serien

1. Vad betyder arbetsinkomsterna för ojämlikheten?
ISBN 978-91-566-3326-3
2. Jämlikhet och tillväxt
ISBN 978-91-566-3327-0
3. Program för en jämlik skola
ISBN 978-91-566-3328-7
4. Högerpopulismen och jämlikheten
ISBN 978-91-566-3329-4
5. Ojämlikhetens geografi
ISBN 978-91-566-3330-0
6. Facklig organisering och ekonomisk jämlikhet
ISBN 978-91-566-3331-7
7. Sverigedemokraterna i den svenska geografin
ISBN 978-91-566-3332-4
8. Har vi råd att bo här?
ISBN 978-91-566-3333-1
9. Ojämlikhet och radikala högerpartier
ISBN 978-91-566-3334-8
10. Ojämlik hälsa
ISBN 978-91-566-3335-5
11. De oorganiserade
ISBN 978-91-566-3336-2
12. Kamrateffekternas betydelse
ISBN 978-91-566-3337-9
13. Hur påverkar ojämlikhet synen på omfördelning?
ISBN 978-91-566-3338-6
14. Brobyggare eller vattendelare?
ISBN 978-91-566-3339-3
15. Program för omfördelning
ISBN 978-91-566-3340-9
16. Och aldrig mötas de två
ISBN 978-91-566-3341-6
17. Grannskapseffekter
ISBN 978-91-566-3342-3

18. Välfärdspolitik och jämlikhet

ISBN 978-91-566-3343-0

19. Den svenska oron

ISBN 978-91-566-3344-7

20. Ojämlikhetens ansikten

ISBN 978-91-566-3348-5

Slutrapport:

Program för jämlikhet

ISBN 978-91-566-3345-4



I början av 1990-talet följde Majgull Axelsson för LOs räkning ett antal låginkomsttagare i rapportserien *Orättvisans ansikten*. Nästan 30 år senare följer journalisten Johanna Karlsson upp texterna med tio reportage om ojämlikheten i Sverige. Vi möter Laura, som jobbar för ett lågprisflygbolag, den ensamstående pappan Edvin i ett brottsutsatt bostadsområde i Trollhättan, Adam, som kör för ett kriminellt belastat taxiföretag i Malmö, Anis, som känner av föräldrarnas missnöje med att han inte blivit ner än köksbiträde, pensionären Nisse som ständigt sparar för en dyrbar tandläkarvård han kanske någon gång kommer att behöva, sjukskrivna Monica som jobbar svart och inte längre får pengar från Försäkringskassan, Sven som provat de flesta jobb men som gillar sitt tim-vick i hemtjänsten allra bäst, Nadja som har svårt att gå runt på sin deltidanställning i handeln, Taskin som reagerade på att de anställda som kom när hotellet han jobbade på omvandlades till HVB-hem tjänade mer än den ordinarie städpersonalen, och Nafisa som känner ilska när hon tänker på "de andra kvinnorna" – de myndighetsanställda hon kommit i kontakt med efter en uppsplitande skilsmässa, de som både hjälpt och stjälp, men som till skillnad från henne alltid haft kontroll.

Tillsammans tecknar reportagen en bild av inkomst- och statusskillnader i Sverige i dag. Finns det något som förenar? Och vad har hänt sedan Majgull Axelsson beskrev 90-talskrisens konsekvenser?

Augusti 2020

ISBN 978-91-566-3348-5

www.lo.se

